

תְּפִלָּה

אליסף תל-אור

"תְּפִלָּה לְדָוָד, שְׁמָעָה יְהוָה | צֹדֵק הַקְּשִׁיבָה רַגְלֵי הָאֲזִינָה תִפְלֹתַי, בְּלֹא שִׁפְתַי מִרְמָה: מִלִּפְנֵיךָ מִשְׁפָּטֵי יִצְחָא, עֵינֶיךָ תִּחְזֶינָה מִיִּשְׂרָאִים: בְּחִנּוּת לְבָי | פְּקֹדֶת לִילָה צָרְפַתְנִי בַלְתִּמְצָא, זְמֹתַי בַּלְיַעֲבָרְפִי: לַפְעֻלֹת אָדָם בְּדָבָר שִׁפְתֶיךָ, אֲנִי שְׁמַרְתִּי אֲרָחוֹת פְּרִיץ: תִּמְךָ אֲשֶׁרִי בְּמַעֲגָלוֹתֶיךָ, בַּלְנִמוֹטוֹ פְּעָמַי: אֲנִי־קִרְאתֶיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל, הִטְאָזְנֶךָ לִי שְׁמַע אִמְרֹתַי..."

פרק א' שבוא לתפילה

התפילה בעולם:

"תופעה דתית אוניברסלית, שעניינה פניה חרישית-או בדיבר-אל האלוהות (אל, אלים, רוח-אבות או רוחות אחרים)

בדתות רבות מגובשת ומסוגנת התפילה בצורות מסורתיות קבועות, והפכה לחלק מהותי-ואף עיקרי-של הפולחן. בדתות המפותחות-יותר קיימות הלכות תפילה מפורטות, הדנות במהותה, משמעותה ותועלתה של התפילה לסוגיה, והמסייעות, למשל, להבדיל בן תפילת-יחיד לתפילת-ציבור, בין תפילה ספונטאנית לתפילה ליטורגית (טקסית)".

(האנציקלופדיה העברית, ערך "תפילות", עמ' 1009-1008)

כך פותחת האנציקלופדיה העברית את דבריה בערך הנקרא "תפילה". היא מציגה את התפילה כתופעה אוניברסלית, הקיימת בדתות השונות כחלק מההווי הפולחני שלהן. כאשר נקודת המוצא בדברים היא שהתפילה איננה חידוש יוצא דופן שנוצר ביהדות או במספר מצומצם של כתות, אלא נראה כי היא מהדברים המקובלים והפשוטים בכל תרבות בה האל תופס חלק מרכזי מההווייה הדתית.

בדומה לתיאור המפורט שמציגה האנציקלופדיה העברית ניתן לצטט קטע מתוך שירו של יהודה עמיחי:

"שפות מתות כבני אדם,

שפות אחרות קמות לתחייה,

אלים בשמים משתנים, אלים מתחלפים,

התפילות נשארות לעד".

התפילה אם כן משותפת לבני האדם על שלל התרבויות, הדתות והאמונות שלהם. אך יחד עם זאת, ניתן להניח כי ישנם גם הבדלים בין התפילה כפי שהיא באה לידי ביטוי באמונה היהדות לבין דתות אחרות.

שאלות לדיון ואמגלבה:

- מדוע אדעגכס התפילה היא תופעה אונכירסלית, כפי שמוצרי באינציקלופדיה העברית?
- הסבירו במילים שלכם, אמה התכוון יהודה עמיחי כשכתב: "אליס התגלפית, תפילות לשארית אעז".
- האם אדעגכס גם אנשים שאינם מאמינים באלוהים התגלפית? מהי? הסבירו!

לפניכם תמונה מיוחדת במינה, שבה עומד הרב פרומן ומתפלל לצד (או יחד) עם מתפללים מוסלמים. התפילה צולמה בשנת בצורת, כאשר הרב פרומן וידידיו המוסלמים ארגנו תפילה משותפת על הגשמים- אותם צריכים כל תושבי ארץ ישראל.

הביטו בתמונה, וחשבו:

- מה המשותף בין התפילה של הרב פרומן לתפילתם של אותם מאמינים מוסלמים.
- האם קיים הבדל בין התפילה שלו לתפילה שלהם?
- ומה אם כן מייחד את תפילתו של הרב פרומן מתפילתם?

באופן מילולי:

ענו על שאלות בכרטיסיות שלפניכם:

כתבו את המילים הנרדפות שאתם מכירים למילה "תפילה":

חזרו אל שער החוברת והעתיקו ממזמור התהילים שבתחתית השער את כל המילים שיכולות להיות מילים נרדפות למילה תפילה:

פתחו את המילון, וחפשו אם יש מילים נרדפות נוספות שלא הופיעו במזמור התהילים:

הידעתם?

על פי חלק מהחוקרים המילה תפילה היא משורש: פ.ל.ל, שפירושו הוא: "משפט, דין".

האם תוכלו להסביר את הקשר בין תפילה ומשפט?

מדוע לדעתכם יש למילה תפילה כל כך הרבה מילים נרדפות?

מה אנו יכולים ללמוד מכך על התפילה?

כיצד הייתם מגדירים את המילה תפילה?

ומה משמעות התפילה בעיניכם?

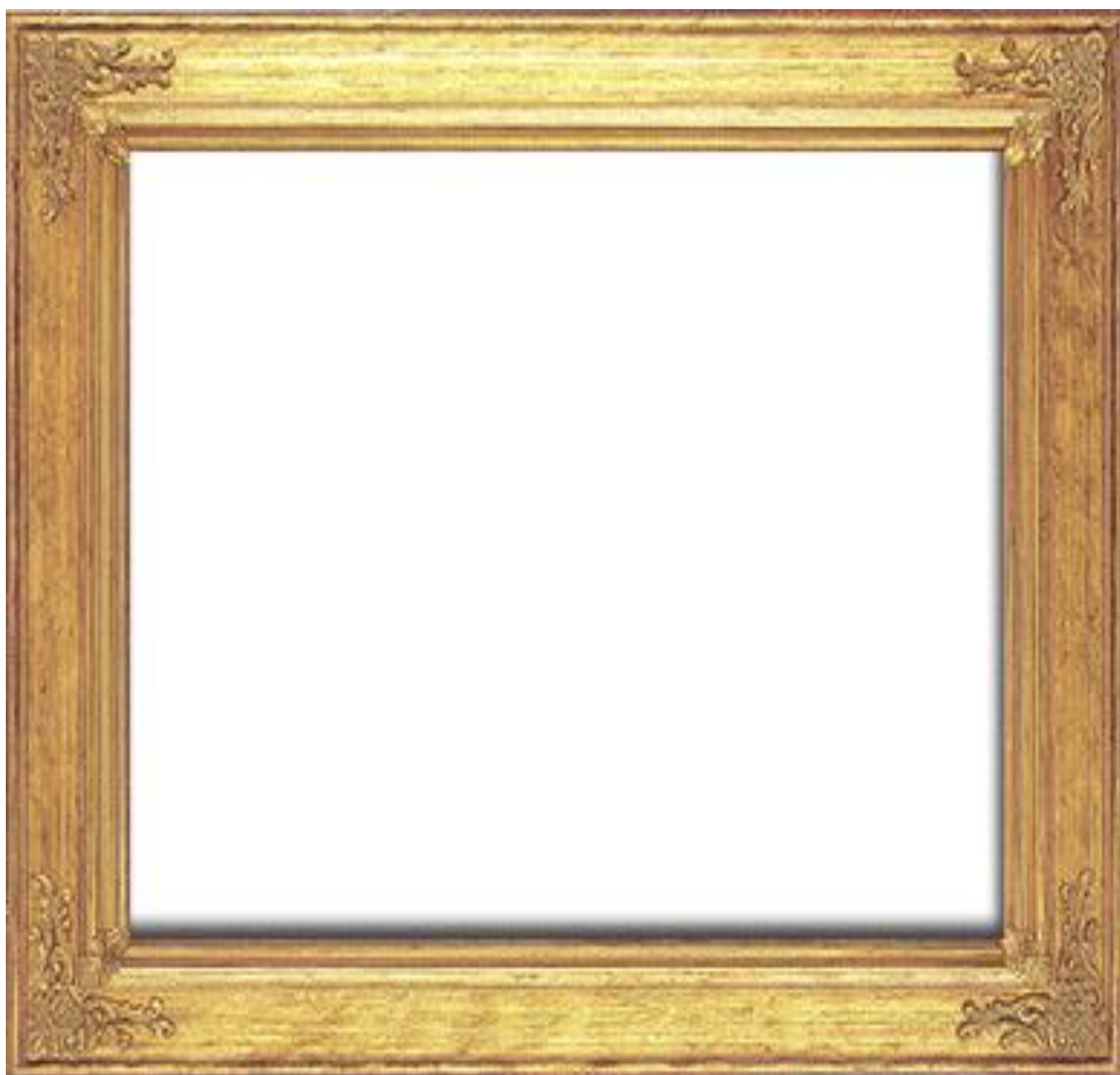
הביטו בציור שעל שער החוברת. !

האם הוא מתאים לדעתכם לתפילה? מדוע?

כתבו כותרת לתמונה :

ציירו ציור נוסף שמביע מבחינתכם מה היא תפילה : !

התפילה בסיפורי התורה:

כאשר אנו קוראים את סיפורי התורה המתארים את ראשיתו של העולם וראשיתו של עם ישראל, ומחפשים אחר יסודותיה של התפילה אנו מגלים שהתפילה נעדרת ממקומות רבים בהם היינו מצפים לראות אותה. לא רק התפילה הקבועה, אלא גם התפילה אישית שעולה מתוך התחושות האישיות של האדם – כמעט ואינה קיימת בסיפורי התורה.

העדר התפילה מן העולם כפי שהמקרא מציג זאת בולט מאוד לעין:

האדם הראשון בגרושו מגן-עזן אינו מתפלל.

נוח כאשר אלוהים מודיע לו כי הוא הולך להשמיד את העולם – אינו מתפלל.

וכן הוא איננו מתפלל כאשר הוא יוצא מן התיבה בריא ושלם.

יתר על כן, אפילו אברהם, הדמות שמייצגת את אבי היהדות, איננו מתפלל כמעט לאלוהים – לא בכדי שאלוהים יתן לו ולשרה ילד, ולא כאשר אלוהים אומר לו להעלות לעולה את אותו הבן. ורק פעם אחת נאמר בפירוש שאברהם התפלל לאלוהים, ודווקא באותה הפעם תפילה זו הייתה למען אדם אחר. כאשר התפלל אברהם על אבימלך:

"ויתפלל אברהם אל האלהים, וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהתיו וילדו".

בניו ונכדיו של אברהם אף הם כמו אברהם מתפללים, אך לא מרבים בתפילות. ואילו על הדמויות המשניות בסיפורי המקרא, על אותם דמויות שאין אלוהים מתגלה אליהן – אנו לא שומעים על תפילתם כלל.

ואכן גם ביתר ספרי התורה אנו רואים שבדרך כלל משה רבנו מתפלל עבור העם. והעם עצמו – רק זועק אל אלוהים (או אל משה) אך איננו מתפלל. בעוד שתפילותיו של משה², פעמים מפורטות ופעמים רק מאוזכרות-מצוינות, תפילותיהם של עם-ישראל³ אף פעם לא מפורטות אלא מוצגות כזעקה אל ריבונו אל עולם.

¹ בראשית, פרק כ' פסוק י"ז

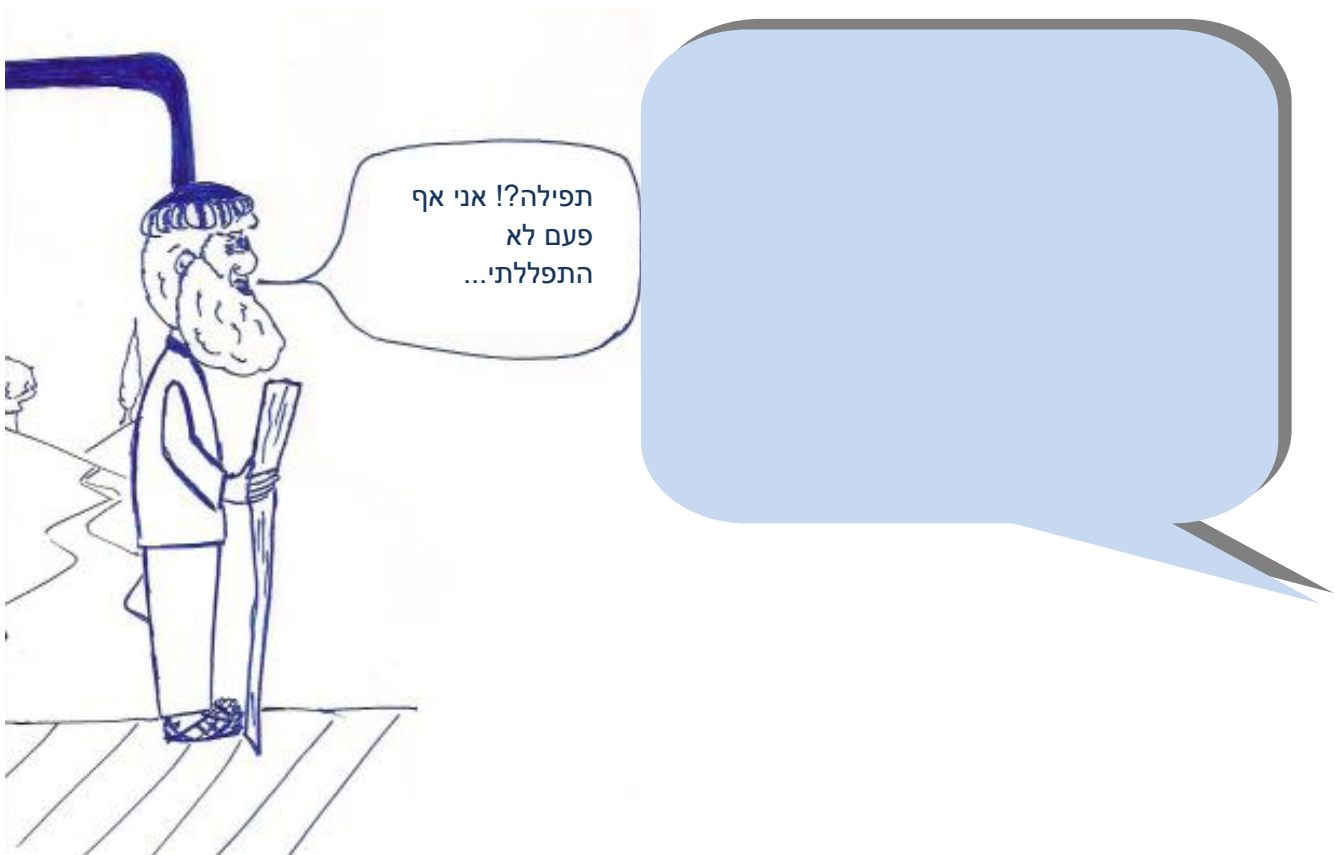
² מקורות לדוגמא: במדבר פרק י"א פסוק ב'. וכן פרק כ"א פסוק ז'. וכן דברים פרק ג' פסוקים כ"ג-כ"ו. וכן פרק ט' פסוק כ'. וכן פסוקים כ"ה-כ"ט.

³ מקורות לדוגמא: שמות פרק י"ד פסוק י', וכן ספר במדבר, כ' פסוק ט"ז, וכן ספר דברים פרק כ"ו פסוק ז'.

שאלות אמטשה ודיון:

- האם תפילות של הדימויות במקרא הם תפילות ספונטאניות-אישיות או שהן תפילות שנבצעות מתוך גובה או קביעות?
- מדוע אדעתכם המקרא לא מספר לנו על תפילות אישיות נוספות שאנשים שונים התפללו אלוהים?
- מדוע אדעתכם האנשים הפשוטים שבסיפורי התורה לא התפללו. והעדיפו אפנות או הנביא כדי שיתפלל עבורם? (כמו בסיפור של אברהם ואבימלך, או אצל עם ישראל במדבר - שפונים אל משה ולא מתפללים אל אלוהים).

לפניכם אדם מתקופת המקרא. הוא אינו מכיר את התפילה שקבוע חז"ל, ואפילו תפילה אישית הוא מעולם לא התפלל. נסו להסביר לו מה משמעותה של התפילה, מה מטרתה, כיצד מתפללים, מתי מתפללים וכדומה. (אתם יכולים להעזר בסיפורים על התפילה ששמעתם, או בחוויה אישית שלכם).

הקשר בין התפילה – והנבואה:

אחת הדרכים לענות על השאלה – מדוע התפילה במקרא לא מופיעה אצל אנשים שונים, אלא רק אצל הדמויות החשובות, המנהיגים והנביאים – היא להבין את הקשר העמוק שקיים בין התפילה ובין הנבואה. או יותר נכון בין התפילה ובין הנביא בתפיסה המקראית.

עוד מהסיפור הראשון במקרא בו אנו מוצאים את עולם התפילה, אנו נוכחים לדעת כי ישנו קשר מהותי בין התפילה ובין הנביא. כוונתנו כמובן לסיפורו של אבימלך ואברהם, שראינו לעיל. כאשר אלהים מסביר לאבימלך כי אם אברהם יתפלל בעבורו אזי צרותיו ילכו מעליו, אלהים מוסיף פרט שלכאורה איננו קשור כלל לדבריו: "כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה"⁴. כלומר, אנו רואים אפוא כי אלהים הוא המקשר בין שני עולמות אלו. בהסברו לאבימלך כי כיוון שאברהם הוא נביא יש ביכולתו להתפלל בעבורך ובכך לרפאות אותו ואת כל ביתו.

לאורך כל שנות ישראל במדבר וגם בימי יהושע ובימי שפוט השופטים, אנו ממשיכים לראות כי התפיסה המקובלת בישראל היא, כי היכולת להתפלל היא דווקא של הנביא ולא של האדם הפשוט אשר מעולם לא שמע את קול-ה':

אנו מוצאים זאת בבקשת העם ממשה שיתפלל בעבורם⁵.

מאוחר יותר, בבקשת העם משמואל הנביא כי יתפלל בעבורם⁶.

הבנה זו ממשיכה בבקשתו של ירבעם מ"איש האלהים" שיתפלל בעדו⁷.

וכן כשהמלך חזקיהו מבקש מישעיה הנביא כי ישא תפילה בעד שארית העם⁸.

אנו מוצאים את דברי ה' אל ירמיהו המעידות כי דווקא ירמיה הוא שהתפלל, כנביא, בעד עם-ישראל⁹.

וכן את המלך צדקיהו והעם המבקש מירמיה הנביא שיתפלל בעדם¹⁰.

כמו כן אנו מוצאים כי מוצאים כי היחידים שהתפללו, אף אם לא מצוין בפסוקים קישור ממשי, הם דווקא אנשי-האלהים, הנביאים¹¹.

4 בראשית פרק כ' פסוק ז'.

5 במדבר פרק י"א פסוק ב'. וכן פרק כ"א פסוק ז'.

6 שמואל א', פרק י"ב פסוקים י"ט-כ"ג.

7 מלכים א', פרק י"ג פסוק ו'.

8 מלכים ב', פרק י"ט פסוק ד'.

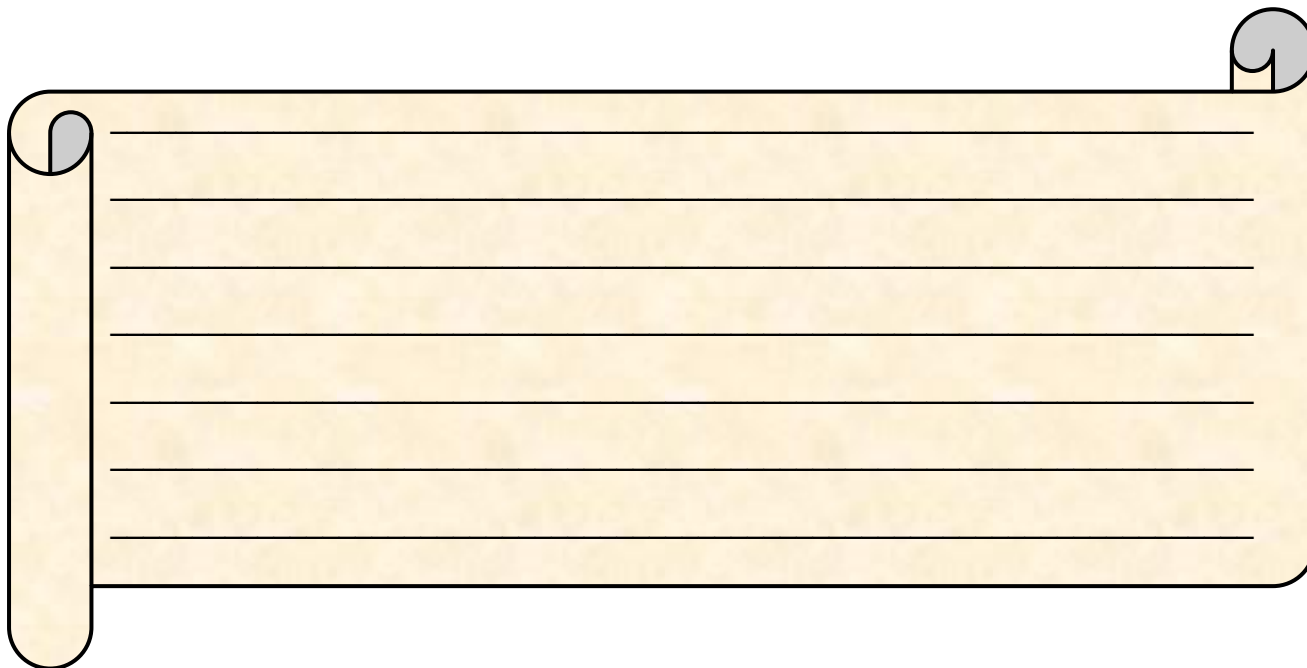
9 ירמיהו, פרק ז' פסוק ט"ז. וכן פרק י"א פסוק י"ד. וכן פרק י"ד פסוק י"א.

10 ירמיהו פרק ל"ז פסוק ג'. וכן פרק מ"ב פסוק א'-ב'.

שאלות מחשבה ודיון:

- מדוע אדעתכם על פי המסופר בתנ"ך, האדם שאינו נביא לא התפלל כמעט אלאוהים באופן אישי, והעדיף לפנות אל הנביא שיפלא עבורו?
- מה ההבדל בין התפילה של אדם אלאוהים נראה אליו (נביא) לבין התפילה שלנו (שלאוהים לא נראה אלינו)?
- האם יש שוני גם בגושה של המתפלל – בין התפילה שלנו לבין התפילה של הנביא?
- אמי אדעתכם יותר קל להתפלל? מדוע?

- דמיינו שאתם חיים בתקופת המקרא, ויש לכם דבר חשוב שאתם רוצים להתפלל עליו.
- א. האם הייתם מתפללים בכוחות עצמכם, או שהייתם פונים לנביא כדי שיתפלל?
- ב. כתבו מכתב לנביא באותם ימים והסבירו לו מדוע בחרתם להתפלל בעצמכם או מדוע בחרתם לפנות דווקא אליו בכדי שיתפלל עבורכם:

11 שמואל א', פרק ז' פסוק ה'. וכן פרק ח' פסוק ו'. מלכים ב' פרק ד' פסוק ל"ג. וכן פרק ו' פסוק י"ז. יונה פרק ב' פסוקים ב'-ח'. וכן פרק ד' פסוק ב'. חבקוק פרק ג' פסוק א'.

התפילה באופנות:

מאז ימי המקרא, בהם הנביאים התפללו עבור העם, התפילה השתנתה מהקצה אל הקצה. וכיום התפילה היא חלק מעולמם של כמעט כל בני האדם (לפעמים, אפילו אצל אלו שאינם דתיים).

הביטו בתמונה שלפניכם, אותה צייר הצייר היהודי מאוריצי (משה) גוטליב.

והיא אחת מהתמונות המפורסמות ביותר שלו. שמה של התמונה היא:

"יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים" (1878).

חשבו מה חושבת כל אחת מהדמויות בשעת התפילה (וכתבו זאת בעמוד הבא): !

בחרו באחת הדמויות וכתבו את "הסיפור חייה".

לאחר מכן נסו לנסח תפילה אישית שאומרת אותה דמות ברגעים אלו של התפילה.

"סיפור חייו"

גוטליב, דיוקן עצמי, 1878, שמן על בד.

מאוריצי (משה) גוטליב, נולד בגליציה בשנת 1856 ונפטר בשנת 1879, כשהוא בן עשרים ושלוש בלבד.

במהלך חייו הקצרים הספיק גוטליב לצייר עשרות ציורים מרהיבים, והם זכו למקום של כבוד במוזיאונים שונים במזרח אירופה ובישראל.

הוא זכה לתהילה בתור אומן פולני, מצד אחד, וכאחד האבות המייסדים של האומנות היהודית, מצד שני.

הוא צייר דיוקנאות עצמיים, דיוקנים של בני משפחה וחברים, ציורים על נושאים היסטוריים, בהם גם בציורים על המקרא. ציורו המפורסם ביותר - **"יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים"** - הפך לסמל של האמנות היהודית.

מקובל לראות בדמויות המופיעות בציור זה את גוטליב עצמו ובני משפחתו. הבחור שעמוד בכתונת הפסים - הוא גוטליב עצמו, הילד הקטן שעומד בצד שמאל של התמונה - הוא כלל הנראה גוטליב כילד. והילד שבצד ימין של הציור - אף הוא מתאר את גוטליב בצעירותו לצד אביו. בנוסף בין המתפללות צייר גוטליב את אהובת לבו.

אך **הדבר המפתיע ביותר** הוא שעל ספר התורה שבמרכז הציור כתוב שהוא נתרם לזכרו של גוטליב עצמו. באותה שנה בה באמת נפטר גוטליב!

תפילת חנה:

על פי המסופר במקרא, הזמות עליה מסופר שהתפללה על אף שלא הייתה נביאה היא חנה.

לפניכם קטע מתוך ספר שמואל בו מסופר אודות חנה ותפילתה.
סמנו את משפטי המפתח (המשפטים החשובים לדעתכם) בכל קטע וענו על השאלות:

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הַרְמְתִים עֹפִים, מֵהַר אֶפְרַיִם, וְשֵׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן-יִרְחָם בֶּן-אֵלִיהוּא, בֶּן-תָּחוֹן בֶּן-עֹוֹף אֶפְרַתִּי.
ב וְלוֹ, שְׁתֵּי נָשִׁים: שֵׁם אַחַת חַנָּה, וְשֵׁם הַשְּׁנִית פִּנְחָה; וַיְהִי לַפְּנֵה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים.
ג וְעַלָּה הָאִישׁ הַהוּא מְעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה, לְהַשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבַּח לַה' עֲבָאוֹת בְּשֵׁלֶחַ; וְשֵׁם שְׁנֵי בָנֵי-עָלִי, חָפְנִי וּפְנָחָס, כְּחַנִּים לַה'.
ד וַיְהִי הַיּוֹם, וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לַפְּנֵה אִשְׁתּוֹ וְלִכְל בְּנֵיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מְנוֹת.
ה וּלְחַנָּה, יָתַן מְנָה אַחַת אֶפְיִם, כִּי אֵת חַנָּה אָהַב וְה' סָגַר רַחֲמָהּ.
ו וּכְעִסְתָּה עֲרַתָּה גַם כַּעַס בְּעַבּוֹר הַרְעַמָּה, כִּי סָגַר ה' בְּעַד רַחֲמָהּ.
ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְּשָׁנָה, מִדֵּי עֲלֵתָה בְּבֵית ה', כִּן תִּכְעַסְנָה וְתִבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל.
ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישׁוֹהָ, חַנָּה לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה, יָרַע לְבָבְךָ, הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשֶׂרָה בָּנִים.

מדוע חנה מרת-נפש?

האם חנה התפללה בכל אותם שנים לאלוהים? מדוע לדעתכם?

מדוע לדעתכם אלקנה מנחם את חנה אך לא מתפלל או מציע לה להתפלל לאלוהים?

לו הייתם במקומה של חנה – מה הייתם עושים?

ט ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה, ועלי הפהו, ישב על הכסא, על מזוזת היכל ה'.
י והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה.

יא ותדר נדר ותאמר: ה' עבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתי ולא תשכח את אמתך, ונתתה לאמתך זרע אנשים – ונתתיו לה' כל ימי חיי ומוצה לא יעלה על ראשו.

יב והיה כי הרבתה להתפלל לפני ה' – ועלי, שמר את פיה.

יג וחנה היא מדברת על לבה, רק שפתייה נעות וקולה לא ישמע – ויחשבה עלי לשכרה.

יד ויאמר אליה עלי: עד מתי תשתכרין? הסירי את ייגך מעליך.

טו ותען חנה ותאמר: לא אדני, אשה קשת רוח אנכי, ויין ושכר לא שתיתי, ואשפך את נפשי לפני ה'.

טז אל תתן את אמתך לפני בת בליעל, כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה.

יז ויען עלי ויאמר: לכי לשלום, ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו.

יח ותאמר: תמצא שפחתך חן בעיניך, ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא היו לה עוד.

יט וישכמו בבקר וישתחוו לפני ה', וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה; וידע אלקנה את-חנה אשתו ויזכרה ה'.

- האם יש בתפילה של חנה חידוש כלשהו ביחס לתפילה שהייתה נהוגה באותם ימים? מהו החידוש?
- מדוע חשב עלי שחנה שיכורה?
- על פי דבריו של עלי לחנה, ניתן להבין ש: (הקיפו את התשובה הנכונה)
התפילה האישית בלחש הייתה חידוש של חנה / כולם באותם ימים התפללו בלחש.
- במה דומה התפילה של חנה לתפילה שלנו?
- איזו הלכה בענין תפילה אפשר ללמוד מתפילת חנה על פי פסוק י"ג?

כ ויהי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן, ותקרא את שמו שמואל – "כי מה' שאלתי".

כא ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבח לה' את זבח הימים ואת נדרו.

כב וחנה לא עלתה, כי אמרה לאישה: עד יגמל הנער והבאתיו ונראה את פני ה', וישב שם עד עולם.

כג ויאמר לה אלקנה אישה: עשי הטוב בעיניך, שבי עד גמלך אתו אך יקם ה' את דברו. ותשב האישה ותינק את בנה עד גמלה אתו.

כד ותעלהו עמה כאשר גמלתו, בפרים שלשה ואיפה אחת קמח ונגל יין, ותבאהו בית ה', שלו. והנער – נער.

כה וישחטו, את הפר, ויבאו את הנער אל עליו.

כו ותאמר: בי אדני, חי נפשך אדני, אני האישה הנצבת עמכה בזה להתפלל אל ה'.

כז אל הנער הזה התפללתי, ויתן ה' לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו.

כח וגם אנכי השאלתהו לה' כל הימים אשר היה הוא שאול לה'. וישתחו שם לה'.

• האם אלוהים נענה לתפילתה של חנה?

• כיצד קוראת חנה לבנה? מדוע?

• חנה איננה האישה הראשונה בתנ"ך שהיא עקרה ואין לה ילדים. בדקו בתנ"ך האם הנשים עליהן מסופר שאין להן ילדים מתפללות גם הן לאלוהים? (מי מתפלל באותם מקרים?)

• מה אנו יכולים ללמוד מכך על תפילתה של חנה?

לפניכם רשימה של תכונות אופי. חשבו אילו תכונות הובילו את חנה לעשות את המהפכה ביחס לתפילה. וצבעו כל אחד מעיגולי-התכונות על פי המידה שאתם חושבים שאותה תכונה נדרשה לחנה בכדי לעשות את אותה מהפכה:

איזו תכונה היא החשובה ביותר בעיניכם? מדוע?

"כעניין לעניין באותו עניין"

עקרה / רחל

בן לו הָיָה לִי? יָלַד קָטָן,
שָׁחַר תַּלְתָּלִים וְנָבֹן.
לְאַחֵז בְּיָדוֹ וּלְפַסֵּעַ לְאֵט
בְּטֻבֵּי הַגֶּן.
יָלַד.
קָטָן.

אוֹרֵי אֶקְרָא לּוֹ, אוֹרֵי שָׁלִי
כֵךְ וְצִלּוֹל הוּא הַשֵּׁם הַקָּצֵר.
רְסִיס נִהְרָה.
לְיַלְדֵי הַשְּׁחֻרְחָר
"אוֹרֵי" -
אֶקְרָא!

עוֹד אֶתְמַרְמֵר כְּרַחֵל הָאֵם.
עוֹד אֶתְפַּלֵּל כְּחִנָּה בְּטִילָה.
עוֹד אַחֲפָה
לוֹ.

מה מבקשת רחל בשירה?
אל מי לדעתכם היא פונה?

מדוע מזכירה רחל המשוררת
בשיר דווקא את רחל אמנו
וחנה?

האם שיר זה רחל הוא תפילה?
(בדומה לתפילה של חנה?)

מה ההבדל בין שירה של רחל
לבין תפילתה של חנה?

מומלץ בחוסו

שירה המרגש של רחל לא נותר רק על גבי הדף, והוא הולחן
במספר לחנים. הלחן והביצוע המפורסם ביותר של השיר הוא
של אחינועם ניני, אותו ניתן לראות באינטרנט:

<http://www.youtube.com/watch?v=jGU8X10Npqc&feature=related>

החידוש בתפילתה של חנה:

כאשר אנו ממשיכים לקרוא את התנ"ך, ולחפש בו עדויות לדמויות שונות שהתפללו לאלוהים, אנו מוצאים את תפילה מיוחדת במינה ששונה מכל התפילות שקדמו לה. בתחילת ספר שמואל מסופר על חנה שהייתה נשואה לאלקנה, אך לא זכתה שיהיו לה ילדים (לעומת זאת האישה השנייה לה היה נשוי, פנינה, זכתה לילדים).

פעם אחת, כאשר עלו אלקנה ונשותיו למשכן שבשילה חנה לא יכלה עוד לשמור בליבה את כל אותם רגשות שהציפו אותה. והיא נכנה אל המשכן והחלה להתפלל...

יכול להיות שרבים וטובים עשו זאת, וחנה היא כלל לא הראשונה מעם ישראל שנכנסת אל המשכן בכדי לשאת תפילה לאלוהים. ויכול להיות שאנשים רבים התפללו גם מחוץ למשכן – בכל מקום ומקום בו הרגישו שהם זקוקים לישועה מאלוהים. אך עובדה היא, שכפי שראינו בתנ"ך עצמו כמעט ולא מסופר על תפילות כאלו, ובוודאי לא על תפילות שנאמרות על ידי אדם שאיננו נביא.

עצם כתיבת סיפורה של אחת מפשוטי-העם בספר-הספרים, המאריך בדבריו על סיפור, לכאורה שולי, מלמד אותנו על גודל החידוש שחנה יוצרת בעולם התפילה בישראל. לא עוד נביאי ה' המתפללים אל ה', לא עוד עם ישראל הזועק יחדיו אל אלוהיו. אלא אישה, שאיננה נבדלת מחברותיה וחבריה במאומה, אשר מעולם לא שמעה את קול ה' פונה ביחידות – אינטימיות אליה, מוצאת לנכון לדבר אל אלוהים מתוך הרגשות הרבים שממלאים את ליבה.

לכן, ניתן לראות בתפילה של חנה לא עוד תפילה של אישה הבוכה לפני אלוהים שיתן לה ילד. אלא שחנה יוצרת כאן מהפכה בעולם התפילה היהודי, והופכת את התפילה לחלק מרכזי בחייו של כל אדם מישראל ולא רק של הנביא.

חנה, אם כן, היא הראשונה שאיננה נביאה, ובכל זאת מרשה לעצמה להיכנס ללב לבו של המשכן, ולהתפלל לאלוהים. בכך היא פורצת דרך חשובה ביותר, אשר ברבות הימים תהיה נחלת הכלל, ולפיה: התפילה היא נחלתם של כולם, ואין אדם שאינו יכול להתפלל, ואין אדם שאין לו על מה להתפלל....

שאלות לביון ואמנסיבה:

- האם אתם מסכימים עם העמדה הטוענת כי גנה היא זו שהפכה את התפילה להיות גוף אמיון של כל אדם, ולא רק מסולחו של הנביא?
- האם אתם מסכימים שכל אדם יכול להתפלל- אפנות אלוהים ולומר לו את אשר על ליבו?

האם זכורה לך פעם תפילה בבית הכנסת או בבית הספר שהייתה משמעותית במיוחד? מתי?

האם התפללת פעם תפילה אמיתית, מהלב? מתי?

מה עליך לעשות כדי להצליח להתפלל יותר פעמים בכוונה אמיתית?

האם אתה מצליח/ה להתפלל מהלב גם בשעת התפילה בבית הספר?

כצוק!

דוקר אחד קפילת שחית לאחד התלמידים נמאס שהתפילה כל הזמן חורגת על עצמה. הוא ניכס למורה ואמר לה: "אני לא רוצה להתפלל יותר את אותה התפילה". המורה הסתכלה על התלמיד והציעה לו: "אתה יודע מה? אולי תפילת 'תפילה מהלד'". התלמיד שמח על ההצעה וקפילה חזרה, ומיז פתח את הסיפור וחיפש לו את ה"תפילה מהלד"... הוא הקיט על המורה ואמר קאכרדה: "אבל אין כאן תפילה כלל..."

התפילה האישית:

על פי מה שלמדה אותנו חנה, לכל אחד ואחת מאתנו יש את היכולת לפנות לאלוהים.

מצאו מקום שקט, ושבו בו עם סידור התפילה.

חפשו קטע אחד או שניים מתוך התפילה שאתם "מתחברים אליו",

או שאתם מרגישים שאתם מבינים אותו והוא מבין אתכם...

כתבו את הפרשנות שלכם לאותו קטע,

והסבירו מדוע הוא חשוב בעיניכם :

לפניכם מספר תפילות אישיות שחברו חכמים בתקופת המשנה והתלמוד. קראו את התפילות וחשבו האם ברצונכם לאמץ את אחת מהתפילות כתפילה אישית שלכם. (סמנו את התפילה האהובה עליכם בעיגול שלצד המקור)

תפילה אישית- ר' אלעזר

ר' אלעזר לאחר שסיים תפילתו אמר כך :

"יהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו,

שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלוש ורעות.

ותרבה גבולנו בתלמידים,

ותצליח סופנו אחרית ותקווה,

ותשים חלקנו בגן עדן,

ותקננו בחבר טוב וביצר טוב בעולמך,

ונשכים ונמצא יחול לבבנו ליראה את שמך,

ותבוא לפניך קורת נפשנו לטובה".

תפילה אישית- ר' יוחנן

ר' יוחנן לאחר שסיים תפילתו אמר כך :

יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו,

שתציץ בבושתנו ותביט ברעתנו,

ותתלבש ברחמך ותתכסה בעוזך,

ותתעטף בחסידותך, ותתאזר בחנינותך,

ותבוא לפניך מידת טובך וענותנותך".

תפילה אישית- רב

רב לאחר תפילתו אמר כך :

יהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו,

שתתן לנו חיים ארכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה, חיים של

חילוץ-עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד,

חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמיים, חיים שתמלא את כל משאלות לבנו לטובה.

תפילה אישית- רבא

רבא לאחר תפילתו אמר כך :

אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי,

ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי.

עפר אני בחיי- קל וחומר במתתי,

הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה.

יהי רצון מלפניך, ה' אלהי, שלא אחטא עוד,

ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים,

אבל לא על ידי יסוריים וחלאים רעים.

תפילה אישית- מר בנו של רבינא

מר בנו של רבינא כשהיה מסיים תפילתו אמר
כך :

אלהי, נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה,
ולמקללי נפשי תדום, נפשי כעפר לכל תהיה.

פתח לבי בתורתך ובמצוותיך תרדף נפשי.

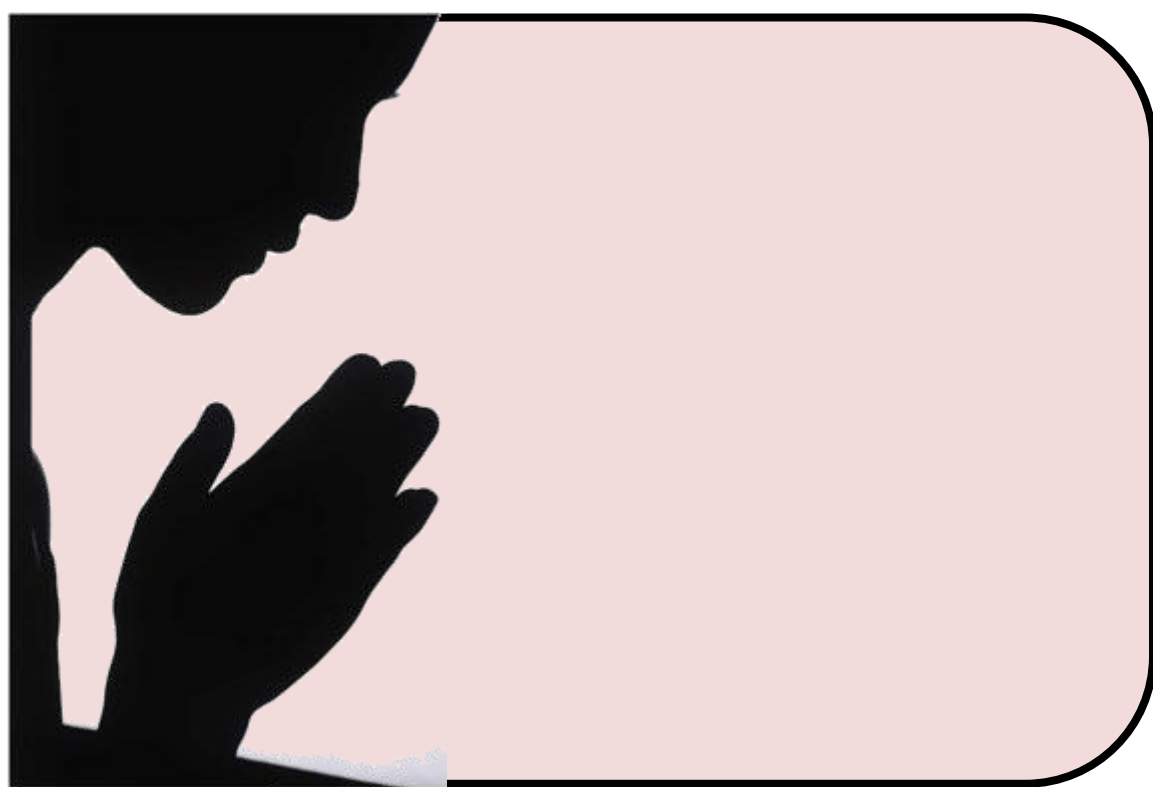
ותצילני מפגע רע, מיצר הרע ומאישה רעה
ומכל רעות המתרגשות לבוא בעולם.

וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם
וקלקל מחשבתם.

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ה' צורי
וגואלי.

**האם ידוע לכם על אחת מהתפילות האישיות
כאן (או יותר) שנכנסה לסידור התפילה
שלנו ובכך הפכה לתפילת קבע?**

! חשבו על תפילה אישית שהייתם רוצים להגיד בכל יום, ונסו לנסח אותה בצורה יפה ופיוטית :

תפילה של חנה - בעניניהם של חז"ל:

ראינו שאחת האפשרויות לפרש את המשמעות של תפילתה של חנה, כפי שמתואר בספר שמואל, היא שחנה הייתה אחראית לפריצת דרך בכל הקשור לתפילה האישית. והיא זו שפתחה את התפילה בפני כל אדם, ולא רק בפני הנביא- אליו התגלה אלוהים.

במשך כל תקופת בית המקדש השני, ואולי גם קצת לפני כן החל להתגבש הרעיון שהתפילה אינה יכולה להיות ספונטנית (מתוך רגש רגעי) בלבד, וחייבים גם לקבוע אותה.

באותם ימים החלו לקום ברחבי ארץ ישראל והתפוצות בתי הכנסת הראשונים. שככל הנראה בתחילה לא שמשו בתחילה כבתי תפילה, אלא יותר כמקום כינוס של הקהילה וקריאה בתורה, אך עם השנים החלו גם התפילות לחדור לבתי הכנסת. בימיהם של חז"ל, בעיקר בדור לאחר חורבן בית המקדש השני, החלו חכמים לקבוע בצורה מסודרת את לשון התפילה ואת זמניה.

המעניין הוא שכאשר באו חז"ל לקבוע את חוקי התפילה הקבועה- הדרך והצורה בה מתפללים- הם בחרו להשתמש דווקא בתיאור תפילתה של חנה. כלומר, מבחינת חכמים תפילתה של חנה לא רק השפיעה על התפילה האישית כפי שתיארנו בעמודים הקודמים, אל היא גם מהווה את המקור לדרך בה יש לומר את תפילה החובה, תפילה הקבע.

שאלות אמשה ואביון:

- מה הידוש בגפילתה של אב"א על פי ההבנה הפשוטה של פסוקי המקרא?
- מה מוסיפים על כך אב"א?
- מדוע אדעגכס ברו אב"א אקבוע את הצורה של הגפילת דווקא על פי גפילתה של אנה?
- גפילתה של אנה הייתה גפילת מהלב ולא נאמרה מתוך אובה. ואילו הגפילת שקבעו אב"א היא גפילת אובה. מה אנו יכולים ללמוד מכך שדווקא את גפילת האובה שקבעו אב"א הם בקשו ללמוד גפילתה הספונטנית של אנה?

אין עומדין פרק המיש ברכות לא

עין משפט
ג ד מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

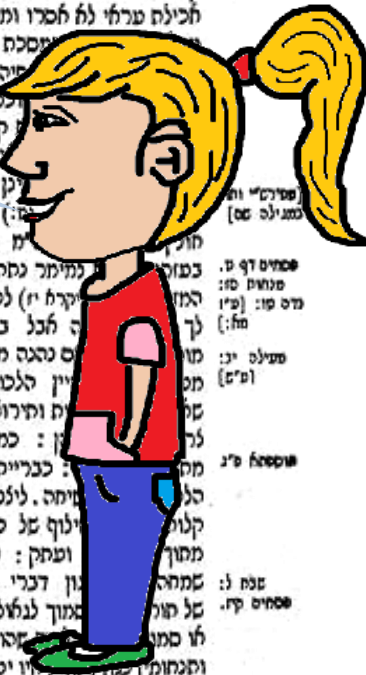
ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

ד ב מיי פיר פולסות
פולסות בלכא ית סג
עין ית מוסיף איהו
סי' ג ספ"ג :

כסא דמוקרא * כוס של זכוכית לכנה : לוארין לן מר . שירה : ה' איתרי כסא דזוגינא דורגא . מכאן נהגו לעבוד זכוכית כגשושין : תורה ויהי מזה דמגנט טלן . היכן התורה שנסקט והיכן המלטה שלט * במקום גילה סס תהא רעדה . פשוטו של מקרא עבדו אלו ה' מקיימן שנינו עלינו מדינה של גויאגס : הלכה פסוקה . שאינה לריכה עיין שלא יהא מחכרה בה בחפלותו : יושבת עליה ז' נקיים . עבדו אלו ה' ביראה היינו חפלה דואקרי עבודה * כדמאיר בספרי (פ' מקד) ולעבדו בכל לבבכם וזו חפלה :

איתרי כסא דמוקרא בת ארבע כסא וזו וחבר קביירו ואע"פ דרוב חזונו לרב רב דורגינא אבירו ליה דמר בריה לן דמיתגן געני בתוך עין איז יודן ב... שימלא שרוק פוז בעולם הוה שנאמר או ימלא שרוק פניו ולשונו רנה אימתי בזמן שיאמרו בנים הגדול ה לעשות עם אלה עמרו ואלו יל דרע ונשימו לא מלא שרוק חכמים קבעו הלכות מהתפילה האישית של חנה! אני חייבת לראות את זה...

הגהות הב"ח
(6) רמ"ז ד"ס אלף פסוק
מנחה של חמש טעמים :

הגהות תרגא
(א) נב"א אלא מתוך דבר
כלס . רש"י פ' של
יתנה דבר כלס ורע
מנחה של חמש :
(ב) סס (וק) מוסיף :

(לכ) אלו כ"ס נסוקס
וכ"כ רמ"ז גניקין סס .
ד"ס ויל ע"פ סק וסכת
וע"פ רמ"ז ב"טו . ד"ס
(ח)

גלין הטיס
גס ככר חסור על ידי
חנה . סי' יחא סס
סי' : ע"פ וי"ל יחא
ה"ס לרכי . סי' יקאן
לכ סי' :

"תי"ר (תנו רבנן- שנו חכמים) המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים.
אבא שאול אומר סימן (רמז) לדבר: "תכין לבס תקשיב אזנד"
(תהילים י').

מה פירוש
המילה תניא?

תניא א"ר (אמר ר') יהודה כך היה מנהגו של ר"ע (ר' עקיבא) כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור. וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות:

מאיזה ספר בתנ"ך
לומדים חז"ל את
ההלכות בקטע זה?

א"ר (אמר ר') חייא בר אבא לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר: "וכוין פתיחן ליה וגוי", (דניאל, ו').

יכול יתפלל אדם כל היום כלו?
כבר מפורש על ידי דניאל: "וזמנין תלתא וגוי' (וזמניהם שלוש)", (דניאל, ו').

מדוע לדעתכם
לומדים חכמים את
הלכות התפילה
דווקא מספר זה?

יכול משבא לגולה הוחלה? (האם רק משבא לגלות החל להתפלל כך?)
כבר נאמר: "די הוא עבד מן קדמת דנא" (כשם שהיה עושה מלפני זה), (דניאל ו').

יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה?

ת"ל (תלמוד לומר): "נגד ירושלם", (דניאל ו').

יכול יהא כוללן בבת אחת?

כבר מפורש ע"י (על ידי) דוד דכתיב: "ערב ובקר וצהרים וגוי'", (תהילים נה).

יכול ישמע קולו בתפלתו?

כבר מפורש על ידי חנה שנאמר: "וקולה לא ישמע" (שמואל א, א).

יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל?

כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר: "לשמוע אל הרנה ואל התפלה", (מלכים א, ח)

רנה- זו תפלה, תפלה זו- בקשה.

מדוע לדעתכם יש
להקדים דברי שבח
לדברי הבקשה
בתפילה?

(לכן) אין אומר דבר בקשה אחר אמת ויציב, אבל אחר התפלה אפי' (אפילו) כסדר וידוי של יה"כ (יום הכיפורים) אומר.

איתמר נמי (נאמר בדומה לכך): אמר רב חייא בר אשי אמר רב: אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר של יה"כ (יום הכיפורים) אומר.

האם גם בתפילת
שמונה-עשרה אנו
מקדימים דברי
שבח לבקשות?

אמר רב המנונא כמה הלכתא (הלכות) גברותא (גדולות) איכא (יש) למשמע (ללמוד) מהני (מאותם) קראי (פסוקים) דחנה (של חנה):

"וחנה היא מדברת על לבה" - מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו.

"רק שפתיה נעות" - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו.

"וקולה לא ישמע" - מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.

"ויחשבה עלי לשכרה" - מכאן ששכור אסור להתפלל...

כתבו במילים שלכם -
מה היה ההבדל בין
תפילתו של ר' עקיבא
כשהיה מתפלל בציבור,
לתפילתו כשהיה מתפלל
לבדו:

הקיפו בעיגול את
הלכות התפילה
המוזכרות בגמרא -
שגם אנו מקיימים
בתפילותינו.

כתבו את ההלכות
שלמדו חכמים מתפילתה
של חנה?
א. _____
ב. _____
ג. _____
ד. _____

כתבו את הפירוש של המילים הבאות, ואם יש מילים נוספות שאינכם מבינים, כתבו גם אותם וחפשו מה פירושים.

שימו לב! כל הפירושים של המילים מתחבאים בתוך דברי הגמרא שבעמוד הקודם...

הגמרא הרבה פעמים רוצה לכתוב את הדברים שלה כמה שיותר בקצרה, ולכן היא משתמשת פעמים רבות בראשית תיבות. מצאו בקטע הגמרא כמה שיותר ראשי תיבות, כתבו אותן ואת הפירושים שלהן:

הפירוש שלהן	ראשי התיבות
	ר"ע
	ע"י
	ת"ל
	יה"כ
	א"ר

חוקרים ומגלים! (א) כיוון וכוונה

קטע הגמרא שלמדנו נפתח בדבריהם של חכמים:

"ת"ר (תנו רבנן- שנו חכמים) המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים.
אבא שאול אומר סימן (רמז) לדבר: "תכין לבם תקשיב אזנד" (תהילים י').

בדומה, אך גם בשונה, מדרשה זו נאמרה בגמרא הדרשה הבאה:

"ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות
(רוחות השמיים- כלומר, שאינו יודע להתמצא בכיוונים)
יכוון לבו כנגד אביו שבמשמים,
שנאמר: "והתפללו אל ה'". (מלכים א, ח')

היה עומד בחוץ לארץ יכוון את לבו כנגד ארץ ישראל,
שנאמר: "והתפללו אליך דרך ארצם". (מלכים א, ח')

היה עומד בארץ ישראל יכוון את לבו כנגד ירושלים,
שנאמר: "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת". (מלכים א, ח')

היה עומד בירושלים יכוון את ליבו כנגד בית המקדש,
שנאמר: "והתפללו אל הבית הזה" (דברי הימים ב, ו')

היה עומד בבית המקדש יכוון את ליבו כנגד בית קודשי הקודשים,
שנאמר: "והתפללו אל המקום הזה" (מלכים א, ח')

היה עומד בבית קודשי הקודשים יכוון את ליבו כנגד בית הכפורת.
היה עומד אחרי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת.

נמצא- עומד במזרח מחזיר פניו למערב,
במערב- מחזיר פניו למזרח,
בדום – מחזיר פניו לצפון,
בצפון- מחזיר פניו לדרום,
נמצאו כל ישראל מכוונים את ליבם למקום אחד".

(מסכת ברכות, דף ל' ע"א)

חוץ מדרשה אחת בתוך דברי הגמרא כל הדרשות נלמדות מאותו פרק בתנ"ך.

פתחו את התנ"ך בספר מלכים א', פרק ח' וקראו את הפרק.

- מה האירוע שמתרחש בפרק זה? _____
- מי הדמות שנושאת תפילה בפרק זה? _____

קראו שוב בספר מלכים א', פרק ח', פסוקים: כ"ז- ל'.

- מה מטרתו של בניית בית המקדש על פי דבריו של שלמה?

- האם הדרשה של חז"ל נאמרת בהתאם לדבריו של שלמה בתפילתו?

- מדוע לדעתכם נקבע שהתפילה תהיה כנגד ארץ ישראל, כנגד ירושלים, כנגד בית המקדש וקודש הקודשים?

- על פי האמור בסוף הדרשה- מדוע קבעו חכמים שיש להתפלל דווקא לכיוונים האלו (העתיקו מלשון המדרש):

- חשבו מה המשמעות של הלכה זו בדור החורבן, שעומד לקראת יציאה לגלות?

בעמוד הקודם מובאות שתי דרשות מהגמרא

- מה ההבדל ביחס של שתי הדרשות לכוונת הלב?
- לו אתם הייתם קובעים את התפילה לאן הייתם קובעים שיש לכוון את הלב?

כעת לאחר שלמדתם את הדברים בצורה יפה וטובה, חשבו על דרך מעניינת ומקורית שבה תוכלו ללמד את כלל הכיתה. חשבו על ציור, הצגה או כל דרך אומנותית אחרת בה תוכלו להמחיש לחבריכם לכיתה את מה שלמדתם בחלק זה.

חוקרים ומעלים! (ב) תפילה בציבור

כדי להמחיש את הכוונה בתפילה מספרת הגמרא על תפילתו של ר' עקיבא. ובתוך כך אנו למדים על השוני המהותי בין תפילת היחיד של ר' עקיבא לבין תפילתו בציבור:

תניא א"ר (אמר ר') יהודה כך היה מנהגו של ר"ע (ר' עקיבא) כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור. וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות:

בניגוד לר' עקיבא שכאשר התפלל עם הציבור קיצר בתפילתו כדי לא להטריח את הציבור, מתואר בגמרא היחס של ר' אליעזר לתלמידו שלא התחשב בציבור כאשר היה שליח ציבור:

תנו רבנן (שנו חכמים):

מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי.

אמרו לו תלמידיו: "רבינו, כמה ארכן הוא זה!"

אמר להם: "כלום מאריך יותר ממשה רבינו?

דכתיב ביה (שכתוב עליו): "את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו'".

שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר

והיה מקצר יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה!

אמר להם: "כלום מקצר יותר ממשה רבינו?

דכתיב (שכתוב): "אל נא רפא נא לה".

(מסכת ברכות, דף ל"ד, ע"א)

תפילה בציבור בחג הסיגד. צלם: בני וודו

- מדוע לדעתכם היה הבדל בתפילתו של ר' עקיבא בציבור לבין תפילתו ביחידות?

- האם ר' אליעזר מסכים עם עמדתו של ר' עקיבא שיש לקצר בתפילה כאשר מתפללים בציבור? העתיקו מהמדרש התלמודי משפט שיוכיח את עמדתכם:

- עם אילו מהדעות אתם יותר מסכימים, עם זו של ר' עקיבא או עם זו של ר' אליעזר? הסבירו!

כיצד אתם אוהבים יותר להתפלל- בתפילה אישית כשאתם לבדכם או כשאתם לוקחים חלק בתפילה משותפת בציבור? הסבירו.

ר' עקיבא כאשר התפלל ביחידות- ידע כי הוא יכול למלא את התפילה בכל כוונותיו, מחשבותיו ורצונותיו- ולכן האריך בתפילה. אך כאשר התפלל בציבור (כשהיה שליח ציבור) הוא הבין כי עליו לקצר בתפילתו, כדי לא לפגום במרקם העדין של תפילה משותפת.

הרבה פעמים דווקא אל תפילת היחיד (התפילה האישית) קל יותר להתחבר. שכן בתפילה מעין זו כל אחד אומר את אשר על ליבו, והוא יכול להאריך או לקצר בהתאם למה שהוא מרגיש באותו רגע.

- חשבו, מה המשמעות של התפילה בציבור?
- מה היתרון שיש לתפילה בציבור על פני התפילה ביחידות?
- מה המשמעות של היותך חלק ממניין, מציבור שמתפלל?

לפניכם קטע שכתב אבא קובנר על המשמעות של תפילה במניין.
קראו את דבריו, והסבירו האם אתם מסכימים איתו או חולקים עליו:

60 שניות על- אבא קובנר

אבא קובנר נולד באוקראינה בא' בניסן תרע"ח, (14.3.1918). הוא גדל בוילנה ומשחר נעורי היה פעיל בתנועת הנוער "השומר הצעיר".

בתחילתה של מלחמת העולם השנייה הסתתר במנזר, אך עד מהרה חזר לגטו וילנה ונמנה עם מפקדי הארגון היהודי הלוחם, והיה מפקד חטיבת הפרטיזנים שלחמו ביערות רודניקי. ב1945 עלה ארצה מחופש לחייל בריטי, והצטף לקיבוץ עין החורש.

במשך כל חייו כתב ויצר, ובעיקר התפרסם בזכות שיריו וספרו החשוב על מלחמת העצמאות: "פנים אל פנים".

נפטר ביום ב' של ראש השנה תשמ"ח (25.10.1987).

להיות אחד במניין

בשבוע הראשון להיותי בארץ עמדתי ליד הכותל המערבי. אמי ז"ל לא ציוותני דבר; שכן לא נפרדנו. עמדתי במרחק של פסיעה מהכותל, מן האבנים, והרגשתי שאיני שייך. הרגשתי שהנני נטוע בהווייה אחרת. לא פסעתי צעד נוסף, אך מישהו משך בשרוולי, ביקש שאצטרף למניין. חבשתי כובע, הצטרפתי למניין. אמרתי תפילת מנחה, ו ה ג ע ת י .

זהו דבר יהודי, היותר ייחודי שביהדות – להיות אחד במניין. לדעת כי התשעה זקוקים לעשירי, והאחד לתשעה. אפשר שזה הדבר המשמעותי ביותר שביהדות, ואין דבר יותר ייחודי ויהודי בתנועה זו בה חונכתי.

תפילתי תמיד להיות אחד מכולם, שמילותי הטובות תצטרפנה למלים שממלמל הציבור. ... א ח ד – אבל אחד בציבור.

אבא קובנר

נסחו במילים שלכם את דבריו של אבא קובנר והביעו דעתכם על עמדתו (הסבירו האם אתם מסכימים עם הרעיון שכתב או שאתם רואים את הדברים בצורה אחרת):

לפניכם שתי תמונות המתארות את בית הכנסת הפרוטוגזי של קהילת מגורשי ספרד שהיגרו לאמסטרדם, שבהולנד. הקהילה הספרדית-פרוטוגזית הגיעה להולנד בעקבות גירוש ספרד (1492) ופורטוגל (1498) ומאז הייתה הקהילה המרכזית בהולנד (עד לבואם של יהודים מפולין וליטא, כמאה וחמישים שנה לאחר מכן).

תחרית נחושת, ב.פיקרט, 1728.

- מה מיוחד בציורים אלה?
- מה המיוחד בדמויות שמופיעות בתמונות אלו בתוך בית הכנסת?
- מי מרכיב את "הציבור" שמתפלל בבית הכנסת?
- מה מקומן של הנשים בבית הכנסת?

- האם לדעתכם, בציורים אלו הנשים הם חלק "מהציבור"?
- מה לדעתכם צריך להיות מקומם של הנשים בתוך בית הכנסת?
- האם לדעתכם נשים צריכות להוות חלק ממניין (עשרה שמתפללים יחד)?
- האם לדעתכם התפילה בבית הכנסת או בבית הספר צריכה להיות תפילה שוויונית או תפילה נפרדת?

עמנואל דה וויטה. שנת 1680 (מוערך)
שמן על קנבס, 110 x 99 cm

חוקרים ומגלים! (ג) תפילתו של דניאל

ראינו בגמרא שדרשות רבות על הלכות התפילה למדו חכמים מדניאל:

א"ר (אמר ר') חייא בר אבא לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות שנאמר: "וכוין פתיחן ליה וגוי", (דניאל, ו').
 יכול יתפלל אדם כל היום כלו?
 כבר מפורש על ידי דניאל: "וזמנין תלתא וגוי' (וזמניהם שלוש), (דניאל, ו').
 יכול משבא לגולה הוחלה? (האם רק משבא לגלות החל להתפלל כך?)
 כבר נאמר: "די הוא עבד מן קדמת דנא" (כשם שהיה עושה מפני זה), (דניאל ו').
 יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה?
 ת"ל (תלמוד לומר): "נגד ירושלם", (דניאל ו').

לפניכם קטע מתוך ספר דניאל

ממנו למדו חז"ל את ההלכות המובאות בגמרא:

60 שניות על- ספר דניאל

דניאל היה נער יהודי שגלה ממלכת יהודה וגדל בבית מלכותו של מלך בבל (בדומה לסיפוריהם של יוסף ומשה במצרים). הוא שמר על זהותו היהודית, ולכן לא אכל ממאכלי המלך. פעם אחת פתר דניאל לנבוכדנצר את חלומו- ובזכות כך התנה לראש חכמי ארצו. בימי דריוש התקדם דניאל עוד יותר- והיה לאחד מבין שלושת השרים החשובים ביותר. אותם פקידים ושרים שקנאו בדניאל חפשו דרך להפיל אותו ולגרום למלך להעניש אותו. ובעצה אחת הם הציעו למלך להעניש כל אדם שיפנה לאלוהיו בעזרה במקום לפנות אל המלך. דניאל התפלל לה' בכל יום, ובכך עבר על גזרת המלך. ולכן הוא נענש והושלך לגוב האריות, אך ניצל בדרך נס. בעקבות כך הושלכו אלו שהלשינו עליו אל גוב האריות.

ספר דניאל הוא חלק מהכתובים שבתנ"ך, הוא מורכב מ-12 פרקים והוא כתוב בשתי שפות: ארמית ועברית.

"ודניאל כאשר ידע כי נרשם הכתב (האוסר להתפלל כל אל, מלבד אל המלך), בא לביתו- וחלונות פתוחים לו בעליתו נגד ירושלים- ושלוש פעמים ביום היה כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני אלוהיו כשם שהיה עושה מלפני זה. אז רגשו האנשים ההם ומצאו את דניאל מבקש ומתחנן לפני אלוהיו. אז קרבו לפני המלך ודברו על איסור המלך. הלוא איסור רשמת אשר כל אדם אשר יבקש בקשה מכל אל ואדם עד שלושים יום, בלתי ממך המלך, יושלך לגוב האריות? עונה המלך ואומר: נכון הדבר, כדת מדי ופרס אשר לא תעבור. אז ענו ואמרו לפני המלך, כי דניאל אשר מבני גלות יהודה, לא שם לב אליך, המלך, ואל האיסור אשר רשמת, ושלוש פעמים ביום הוא מבקש את בקשתו. [...]

אז צוה המלך והביאו את דניאל והשליכוהו לבור האריות. עונה המלך ואומר לדניאל: אלוהיך אשר עובד אותך תמיד- הוא יושיעך."

(ספר דניאל, פרק ו', פסוקים י"א- י"ז, ע"פ תרגום עולם התנ"ך)

- על פי הקטעים שקראתם למעלה, האם אתם מסכימים עם האמירה ש"דניאל הוא הראשון בעם היהודי שהתפלל שלוש תפילות ביום בקביעות"? הסבירו.
- האם לדעתכם הוא מתפלל את שלוש התפילות הקבועות שלו בנוסח קבוע?
- האם לדעתכם הוא עושה זאת מתוך חובה?

'דניאל בגוב האריות', רובנס

- מדוע בוחרים חז"ל דווקא בדניאל כמקור לתפילת החובה אותה הם קובעים?
- האם יש מקור אחר שמתאים יותר לדעתכם ללמוד ממנו את הלכות התפילה הקבועה?
- מה אנו יכולים ללמוד מכך שדווקא דמות שלא גרה בארץ ישראל (אלא חיה בגלות) היא זו שמתפללת שלוש תפילות ביום?

- מדוע לדעתכם קבעו חז"ל שיש להתפלל שלוש תפילות ביום (מלבד ההסבר שמובא כאן- בעקבות תפילתו של דניאל)?

משתה בלשצאר, רמברנט

עיינו בקטע המובא בעמוד הבא וכתבו את שלושת הסיבות המובאות בו המסבירות מדוע קבעו חכמים להתפלל שלוש תפילות ביום:

- 1.
- 2.
- 3.

"...מכאן למדו (מתפילתו של דניאל) שלוש תפילות.

ר' שמואל בר נחמני אמר : כנגד שלוש פעמים שהיום משתנה על הבריות.

בשחר צריך לומר : מודה אני לפניך ה'

אלוהיי ואלוהי אבותיי שהוצאתני מאפילה לאורה.

במנחה צריך לומר : יהי רצון מלפניך ה'

אלוהיי ואלוהי אבותיי כשם שזכיתי לראות החמה במזרח
כך זכיתי לראות במערב.

בערב צריך לומר : יהי רצון מלפניך ה'

אלוהיי ואלוהי אבותיי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לרואה
כך תוציאני מאפילה לאורה.

ר' יהושע בן לוי אמר : תפילות מאבות למדום.

תפילת השחר מאברהם אבינו.

"וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד לפני ה'".

ואין עמידה אלא תפילה. [...]

תפילת המנחה מיצחק אבינו.

"ויצא לשוח בשדה".

ואין שיחה אלא תפילה. [...]

תפילת הערב מיעקב אבינו.

"ויפגע במקום וילן שם".

ואין פגיעה אלא תפילה". [...]

ורבנן אמרו : תפילות מתמידים (מקורבן התמיד) גמרו (למדו).

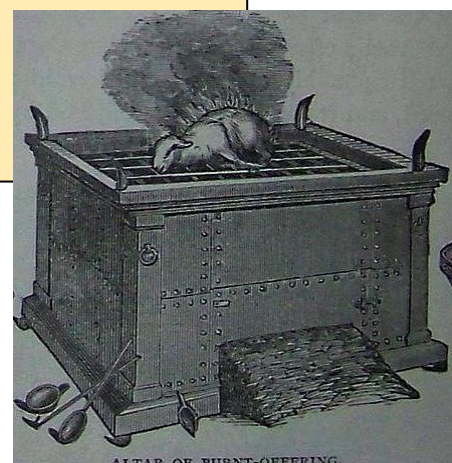
תפילת השחר מתמיד של שחר.

תפילת המנחה מתמיד של בין הערביים.

תפילת הערב לא מצאו חכמים במה לתלותה ושנו אותה סתם.

אמר ר' תנחומא : עוד היא קבעו אותה כנגד איכול איברים ופדרים
שהיו מתאכלין על גבי המזבח כל הלילה".

(ירושלמי, מסכת ברכות, פרק ד' הלכה א')

ALTAR OF BURNT-OFFERING.

חוקרים ומגלים! (ד) סדר התפילה

אחד הנושאים בהם עסקה הגמרא שראינו בעמודים הקודמים הוא סדר התפילה:

יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל?
 כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר: "לשמוע אל הרנה ואל התפלה",
 (מלכים א, ח)
 רנה- זו תפלה, תפלה זו- בקשה.
 (לכן) אין אומר דבר בקשה אחר אמת ויציב, אבל אחר התפלה אפי'
 (אפילו) כסדר וידווי של יה"כ (יום הכיפורים) אומר.
 איתמר נמי (נאמר בדומה לכך): אמר רב חייא בר אשי אמר רב: אע"פ
 שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה אם בא לומר אחר תפלתו
 אפילו כסדר של יה"כ (יום הכיפורים) אומר.

חכמי התלמוד קובעים שקודם יש לומר דברי שבח, ורק לאחר מכן בקשות.
 את הרעיון העומד מאחורי הלכה זו ניתן למצוא במדרש אחר של חז"ל:

"אמר רב אחא:
 יש אשה חכמה לשאול (לבקש) ויש אישה שאינה חכמה לשאול (לבקש).
 יש אשה חכמה לשאול – באה אצל שכנתה, השער פתוח, דופקת עליו.
 אומרת לה: "שלום עליך, שכנתי, מה את עושה? מה בעלך עושה?
 מה בניך עושים?"
 אומרת לה: "טוב".
 - "אכנס?"
 משיבה לה: "היכנס", "מה בקשתך?"
 אמרה לה: "יש לך כלי פלוני תניהו לי".
 אומרת לה: "הן".
 שאינה חכמה לשאול – באה אצל שכנתה, השער סגור היא פותחת אותו.
 אומרת לה: "יש לך כלי פלוני?"
 אומרת לה: "לאו".
 (ויקרא רבה, ה', מעובד בידי ביאליק ורביניצקי, "ספר האגדה")

שם הפסלת: יהודית סודאי

השלימו על פי המדרש את דברי השכנות שבקומיקס, במקרה שבו השכנה נאותה לתת מכליה לחברתה: !

- מדוע על פי המדרש יש להקדים שבח לבקשה?
- האם אתם מסכימים עם המדרש?
- חשבו על סיבה נוספת מדוע יש להקדים דברי שבח לבקשה?

- היכן בתפילה שלנו אנו מקדמים שבח לבקשה?
- העתיקו קטע אחד מהתפילה המספר בשבחו של בורא עולם וקטע אחד בו אנו מבקשים בקשה מבורא עולם. (כתבו מאיזה חלק של התפילה העתקם את הקטעים).

שבח: _____

בקשה: _____

מעבר לסיבה שהשבח הוא דרך של כבוד ונימוס בפנייה לאלוהים בתפילה, ניתן להסביר כי הפתיחה בדברי שבח נועדה לעורר את האדם לתפילה.

דברי השבח לבורא עולם, על פלאי הטבע, על היופי שבחיים ועל העולם כולו, מעוררים בנו את התחושה של קיומו של אלוהים בעולם. תחושה אשר במהלך היומיום בדרך כלל לא מתעוררת בנו. מתוך תיאורי הטבע, המחשבות על פלאיות החיים, על כל היופי שיש בעולם שלנו, אנו יכולים באמת לחוש את "קרבת האלוהים" והעמידה לפניו. ורק לאחר שבורא עולם הופך למשהו משהו חי ואמיתי שאנו ניצבים לפניו, אנו יכולים גם לפנות אליו בבקשה.

בשירה "תפילה" מבקשת לאה גולדברג מאלוהים שיפתח את עיניה ואת ליבה בכדי שתוכל להתפעל, להתפלל ולהלל על כל היופי והפלא באנו רואים בחיינו, יום יום שעה שעה.

תפילה / לאה גולדברג

לְמַדְנִי, אֱלֹהֵי, בְּרַךְ וְהַתְּפַלֵּל

עַל סוּד עֵלָה קָמַל, עַל נִגְוָה פְּרִי בְּשֵׁל,

עַל הַחֲרוֹת הַזֹּאת: לְרֵאוֹת, לְחוֹשׁ, לְנִשְׁמָ,

לְדַעַת, לְיַחַל, לְהַפְשֵׁל.

לְמַד אֶת שְׁפֹתוֹתַי בְּרִכָּה וְשִׁיר הַלֵּל

בְּהַתְחַדֵּשׁ זְמַנְךָ עִם בִּיקָר וְעִם לַיִל,

לְבַל יִהְיֶה יוֹמֵי הַיּוֹם כְּתַמּוּז שְׁלִשׁוֹם,

לְבַל יִהְיֶה עָלַי יוֹמֵי הַרְגֵּל.

60 שניות על- לאה גולדברג

לאה גולדברג נולדה בליטא בשנת 1911. בגיל 24 עלתה לארץ והתחברה מיד עם שני משוררים גדולים נוספים: אברהם שלונסקי ונתן אלתרמן.

במהלך חייה פרסמה ספרים רבים בהם ספרי קריאה לילדים ומבוגרים, ובעיקר ספרי שירה.

אחד מספרי הילדים המוכרים שלה הוא "המפוזר מכפר אז"ר".

על פועלה הרב הוענק לה פרס ישראל זמן קצר אחר פטירתה.

לאה גולדברג בת 16, ליטא, 1927.

! צאו החוצה, אל הטבע. הביטו על הפרחים הפורחים, על השמיים התכולים, הקשיבו לפעימות לבכם, חשבו על כל היופי הנשגב שעוטף אותנו בכל רגע ועם כל נשימה וכתבו "תפילת שבח" משלכם לבורא עולם.
(אתם יכולים לכתוב את כסיפור כשיר, או אפילו כשרימת "דברים מופלאים").

הידעתם?

בהלכה נקבע שאדם צריך לברך ולשבח את בורא עולם על כל נפלאות הבריאה. לכן חז"ל תיקנו ברכות על ברקים ורעמים, על עצים ופרחים ואפילו על ריחות טובים. כך למשל כשאדם רואה כוכב נופל משמיים הוא יכול לברך:

"ברוך אתה ה'... שכוחו וגבורתו מלא עולם".

תפילתה של חנה בעניניהם של חכמים:

כפי שראינו, כאשר למדנו על התפילה בימי התנ"ך, הסיפור של תפילתה של חנה הוא מיוחד במינו. ואכן, גם חז"ל שמו לב לתפילתה של חנה, ובעקבותיה קבעו הלכות רבות לתפילת הקבע שתיקנו.

אמר רב המנונא כמה הלכתא (הלכות) גברותא (גדולות) איכא (יש) למשמע (ללמוד) מהני (מאותם) קראי (פסוקים) דחנה (של חנה):
 "וחנה היא מדברת על לבה" - מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו.
 "רק שפתייה נעות" - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו.
 "וקולה לא ישמע" - מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו.
 "ויחשבה עלי לשכרה" - מכאן ששכור אסור להתפלל..."

דמיינו שאתם כתבים בעיתון מקומי בתקופת התלמוד. כתבו כתבה שתתאר את קביעת ההלכה של חכמים בעקבות תפילתה של חנה (הביעו את עמדתכם ביחס למעשה זה של חכמים):

עיתון דברי הימים

מתוך לימוד ההלכות שקובעים חז"ל מתפילתה של חנה אנו יכולים ללמוד שחז"ל ראו בחנה אישה עצמאית, חדשנית ומהפכנית. וכך לא רק שבימי התנ"ך הייתה חנה לדמות משפיעה ומהפכנית, גם בימיהם של חז"ל הייתה חנה לדמות חשובה ומכרעת. שכן תפילה מהווה עבור חכמים את המודל לתפילה הקבועה. ואין זה פשוט כלל ועיקר.

בדרך כלל אנו רגילים לראות בין הדמויות המשפיעות בתלמוד ובהלכה גברים. והנה כאן, ניצבת במרכז התמונה אישה - שזווקא ממנה בוחרים חז"ל ללמוד את הלכות תפילה.

לצערנו, אין לנו עדויות כמעט מתקופתם של חז"ל על עולם של הנשים בכלל ועל תפילותיהם בפרט. התלמוד ומקורות רבים אחרים נכתבו רק מנקודת המבט של הגברים. הסיבה לכך איננה שחז"ל או שהתורה פוסלת את האישה או רואה בה סוג ב', אלא שבימי התורה והתלמוד -

והנה כאן, בניגוד לתפיסה הרווחת ואף בניגוד להלכות רבות בהן לא נשמע קולה של האישה כלל, בנושא זה הלכו חז"ל והקשיבו היטב לרחשי ליבה של חנה - שקולה לא נשמע. זווקא בשקט שלה, בתפילת הלב ללא צליל ורחש, הצליחו חז"ל לשמוע את קול האם, האישה ולהנציח אותו בתפילה הקבועה, בהלכה הכתובה.

שאלות מחשבה ודיון:

- האם אתם מסכימים עם הנאמר בקטע? הסבירו!
- מה אנו יכולים ללמוד על היחס של חז"ל לנשים מכך שאמרו את האבות גפילה מתפילתה של חנה?
- האם אתם מכירים האבות נוספות שקבעו אכמים בעקבות מעשיהן של נשים?
- על פי ידיעותיכם הכלליות, כיצד הייתם מתארים את היחס של אכמים לנשים באופן כללי?

"העושה תפילתו קבע- אין תפילתו תחנונים" (מסכת ברכות, דף כ"ח ע"ב)

לפניכם מכתב שכתבה תלמידה אל מערכת העיתון "אותיות" לפני מספר שנים.

קראו את המכתב וחשבו האם אתם מזדהים עם דבריה של התלמידה, מה היחס שלכם אל התפילה ומה אתם הייתם ממליצים לה בכדי לפתור את הבעיה שהיא מציגה:

שלום, קוראים לי טל ואני ילדה דערך דכילכס.

אני מוכרחה להתוודע על משהו שקורה לי הרבה לנחן האחרון.

אלו מחשבות שהן מאוד לא דסדר.

קשה לי להתפלל, ממש כק.

לקרוא שוד ושוד את אונן שורות, זה ממש קשה, ואפילו קצת משעמם. לא כל כך נעים לי להודות אלה לו אמת, וכך אני מרשיה.

אני מחליקה דיז את הסיפור וממש ממש מנסה לחשוב על המילים שאני אומרת, וכמה שאני יוצר מנסה,

מתאמצת ומתמצלת בתאום אני מוצאת את עצמי חושבת על דברים אחרים, על דברים שקרו דדית הספר ודני עקידא, על הספר שקראתי והסרט שקראתי, או על דברים שיהיו או סתם חלומות דהקייז, על דברים שלא היו ושלא יהיו לעולם.

הכל- הכל פרט למה שכתוב דסיפור. למה?

הרי אני כל כך רוצה ומתמצלת. אני עוצמת את העיניים ואומרת להי דמילים הכי פרטיות שלי, דדברים דדים

יש לי לומר לו: דקשות ותודות והצטערות וסליחות ושמחות ותקוות וחלומות.

דכיתה אנחנו לומדות את הנושא "תפילה", מסדירים לנו קטעים שלמים מהתפילה ואני תמיד מאוד מתפעלת

מהם, בעם המורה סיפרה על מניין- כלואם אומרים דאותם דכעם את אונן המילים, וכל אחז מתפלל

דעצם עם דקם אחרים, וכמה כוח יש לנה דמרומים.

הרעיונות האלה כל כך מוצאים חן דעיני, אלה כל שאני נמצאת דדית הכנסת או דכיתה ומחליקה דיז את

הסיפור- פשוט לא הולך לי להתפלל, ושום דכש של התפעלות לא עולה לי.

מעניין אותי לדעת אם רק אני מרשיה כק או דעצם יש דדים כחוני. אני מתדיינת לשאל.

לעיתים נדירות אני דאמת יכולה להתרכז דתפילה. למשל דערך דאש- חוצה.

דערך דת האחרון יצאתי דתחילת התפילה והלכתי לי לטייל, הלכתי ממש עז קצה השכונה, עז הדית

האחרון שזופה על העמק והחורשות, העצים כרעו דרות, השמש שקעה אלה היה עוז קצת אור. יש המון דתי

כנסת דסקידה וכל התפילות והמנינות התעדרדו. נזמה לי שכל העולם מתפלל, כואם- חוץ ממני.

ישתי לי ככה לדד, והתפללתי שוד דמילים פרטיות לאלווקים- שיתן לי להתפלל אליו ושיעזור לי. הרשתי שרו

הייתה תפילה אמיתית וטובה.

אני מקווה שמעשיו התפילות שלי יהיו מלאות כוונה כמו התפילה הזאת, אני דאמת מקווה...

מחכה לתשובות שלכם,

טל

נסחו מכתב ובו כתבו לטל על ההתמודדות שלכם עם התפילה :
 ספרו על החוויות הטובות או הקשות שלכם בתפילה,
 וכתבו כיצד אתם מ תמודדים או כיצד אתם חושבים שעליה להתמודד
 עם כל אותם קשיים המפורטים במכתב :

תאריך:

Lined writing area for the student's response.

תפלת השר פרק רביעי ברכות

איכה ב' (טו) אור (א) עמר

היא דארכה (אחר) [בכר] שומע תפלה. אז ודאי מחזירין אותו מיהא
אם לא עקר רגליו אינו נריך לחזור לראש ולא לברכת השנים
אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקמחר
אם לא שאל בברכת השנים מחזירין אותו ולהיכן חוזר ר' שמעון
בגס ר' יוחנן אמר בריה אם עקר
רגליו חוזר לראש ואם לא חוזר
לעבודה הי' אם עקר רגליו חוזר
לראש ואם לא חוזר לשומע תפלה
אלמלא שמת בדמיה דאיש חוזר אל
לשומע תפלה כי לא עקר רגליו מיהו
קירובלמי פליג אמר ר' יודן בנבורות
בשמים דהכא קמי לא הזכיר נבורות
בשמים מחזירין אותו ולא קאמר
לאומרו בשומע תפלה וכירובל קאמר
אם לא שאל בברכת השנים אומרה
בשומע תפלה ודכוותה אם לא הזכיר
נבורות בשמים ברחיטת המים
מזכיר בשומע תפלה ומה אם שאלה
שהיא מדווקא אומרה בשומע תפלה
הזכיר שהיא מריח לא כיש אלמלא
דבהיה איסא הסם החזיר בנבורות
בשמים לשומע תפלה ואפשר להיות
שהגמרא שלט לא חשג לפרש משום
הקל וחומר כדאיסא בירושלמי והא
דקמי לא הזכיר נבורות בשמים
מחזירין אותו איירי שלא הזכיר כלל
בשומע תפלה והא ליסא דהא במסקנא
מוקי היא מיתרא בנזכר קורט שומע
תפלה משום פירכא דשאלה וכירושלמי
קאמר היה עומד בטל והזכיר על
בגס מחזירין אותו פ' בימות הקץ
ופריך והא הניא בטל ובנחותה לא
חיוב חממים להזכיר והכי פריך כי
הכי דאם לא הזכיר כלל מטל אינו
עיתוב ואם היה רוצה להזכיר מזכיר
הי' אם עומד בטל והזכיר של בגס
אין לחוש דלא נזכר מלא הזכיר על
כלל ומשמני דלא דמי הוא דמקל ומגלי
להוא דמגלי ולא מקל פ' מקלל
כוומר לא על דומה שכעומד בטל
להזכיר של בגס שהוא סימן קללה למי
שאינו מזכיר כלל לא על טל ולא בגס
שאינו מקלל וכן הלכה למעשה שאם
עומד בטל על והזכיר של בגס
דמחזירין אותו ואם לא הזכיר משניהם
כלל אין מחזירין אותו והדר קאמר
בירושלמי
אין מחזירין אותו

גד א ב מי מיה מיה
תפלה נבוכה יוס
שין יו משיב ליה
מי הככ סטף א
גד ג ד מיה מיה
כלכ טו סטף
משיב ליה סתן ז
סטף ג
ג ה מיה מיה סטף
סמ טו משיב ליה
פ' סטף א יו סטף
רלב סטף א
גז ו מיה מיה מיה
ו מיה סטף
ל"ה ס' יו סטף ג
גח ו מיה מיה מיה
דשות כלכ דוסי
כלכ ג
גכ ה טו מיה מיה
ברכות פ"ג ו
תפלה וכו' יו חת
על הברכות ששמי
סמט עין (ח) יו
סמט ליה סתן יו
סטף ד

חמטטט. כגון אלהי נגור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר
תפלה: אבל אם אינו נגיל. היא כיום תפלה כעקורה אפילו לא
עקר: כמסוי. והיינו לשון קבע חוק קבוע הוא עליו להתפלל ונריך
אני ללא ידי חובתי (א)מי שאינו יכול לכוין לנו לשאלו לרבינו לחדש
חודה אור בה דבר. בבקשתו והיינו לשון קבע
כיום (ב) כן תחמול כן מחרי: דלמא
מטרידה. שמא אטעה ולא אדע
לחזור למקום שהספקתי: שאינו
מתפלל עם דמומי חמה. והיינו
לשון קבע תפלתו עליו חוק קבוע
ללא ידי חובתי ואינו מקפיד לחזור
אחר שעה מזוה ועת רגון: עם
דמומי חמה. תפלת יוגר עם הכן
החמה ותפלת המנהג עם שקיעת
החמה: ייראוך עם שמש. זו תפלת
יוגר (ג): ולפני ירח. זו מנחה: לייטו
במערבא. על מי שמסבה תפלת
המנחה עד דמומי מנחה שמא תדרך
לו הפעה מ"י אונס ועבר הזמן: בכל
פרשה העבור וכו'. כמו פרישה
העבור: אפי' בשעה שאהה מתחיל
עליהם עברה כלאה עברה. והכי
מקמע בכל עניי פרישה העבור
כגון עברה *בעברה: יהו כל
נרכיהם. גלויס לפיך לרחס עליהם:
אפי' בשעה שהם עובדים. ולשון
פרשה העבור שהן פורשין לעבירה:
עשה רעוקך בשמים. שאין שחט
ואין רעוקך עליהם אלא לכוז ועבור
לחתוטיס על רעוקך: וכן. להם
ליראך: נחח רוח. שלא ימטרבכ
רוחס על ידי הנריות כגון מ"י חיות
ולכטיס: והעובב בעיניך עשה. אהה
להם ודונמא זו מליט בספר שופטים
(י) ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה
אחה לנו (סכוב) [כלל הטוב] בעיניך
אך הזילנו וגו': שומע. לשון נתיחה
יומר מתפלה: ודעתס קלרה. ואינס
יודטיס לפרט לרכיהם: לא תרחס
ולא חטוי. לא הכעום סמחוך
הכעום אהה כל ליד חטא: לא חרוי.
לא תשכר ביין: סמך. טול רשות:
לישקה

(א) רמי (ב) רמי
מחזירין אותו

שם דף קמ"ה

(א) רמי (ב) רמי
מחזירין אותו

אני רואה שהשאלה שהטרידה את טל ושמטרידה גם אותנו ביחס לתפילה הקבועה-הטרודה גם את חכמים...

בדיוק! כאמרתו של ר' אליעזר במשנה: "העושה תפילתו קבע- אין תפילתו תחונים!"

(א) רמי (ב) רמי
מחזירין אותו

צדקה עקר ישראל תנשה מהרה בקשרם באי שומע תפלה אודיים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה ידי רצון מלפיך ה' אלודינו שח לכל אחד ואחד כדי פרינסתו ולכל גויה וגויה די מחסודה (א) ברוך אתה שומע תפלה אמר רב הונא 'הלכה כאתרים אמר ליה אליהו לרב יהו אחיה דרב סלא חסידא 'לא תרתח ולא תרמי לא תרדי ולא תחמי וכשא יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב רב חסדא זו תפלה הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך 'יהי רצון מלפניך אלודי שחולכני לשלום ותצעדיני לשלום ותסמבני לשלום (א) ותצילני כל אייב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי (א) ותתנני לחן לה ולחמים בעיניך ובעיני כל רואי (א) באי שומע תפלה אמר אביי מיעו לישחה

שם באי שומע תפלה רבי אליעזר ברבי צדוק אמר צדקה עקר ישראל תנשה מהרה בקשרם באי שומע תפלה אודיים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה ידי רצון מלפיך ה' אלודינו שח לכל אחד ואחד כדי פרינסתו ולכל גויה וגויה די מחסודה (א) ברוך אתה שומע תפלה אמר רב הונא 'הלכה כאתרים אמר ליה אליהו לרב יהו אחיה דרב סלא חסידא 'לא תרתח ולא תרמי לא תרדי ולא תחמי וכשא יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב רב חסדא זו תפלה הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך 'יהי רצון מלפניך אלודי שחולכני לשלום ותצעדיני לשלום ותסמבני לשלום (א) ותצילני כל אייב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי (א) ותתנני לחן לה ולחמים בעיניך ובעיני כל רואי (א) באי שומע תפלה אמר אביי מיעו לישחה

שם באי שומע תפלה רבי אליעזר ברבי צדוק אמר צדקה עקר ישראל תנשה מהרה בקשרם באי שומע תפלה אודיים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה ידי רצון מלפיך ה' אלודינו שח לכל אחד ואחד כדי פרינסתו ולכל גויה וגויה די מחסודה (א) ברוך אתה שומע תפלה אמר רב הונא 'הלכה כאתרים אמר ליה אליהו לרב יהו אחיה דרב סלא חסידא 'לא תרתח ולא תרמי לא תרדי ולא תחמי וכשא יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב רב חסדא זו תפלה הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך 'יהי רצון מלפניך אלודי שחולכני לשלום ותצעדיני לשלום ותסמבני לשלום (א) ותצילני כל אייב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי (א) ותתנני לחן לה ולחמים בעיניך ובעיני כל רואי (א) באי שומע תפלה אמר אביי מיעו לישחה

שם באי שומע תפלה רבי אליעזר ברבי צדוק אמר צדקה עקר ישראל תנשה מהרה בקשרם באי שומע תפלה אודיים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה ידי רצון מלפיך ה' אלודינו שח לכל אחד ואחד כדי פרינסתו ולכל גויה וגויה די מחסודה (א) ברוך אתה שומע תפלה אמר רב הונא 'הלכה כאתרים אמר ליה אליהו לרב יהו אחיה דרב סלא חסידא 'לא תרתח ולא תרמי לא תרדי ולא תחמי וכשא יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב רב חסדא זו תפלה הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך 'יהי רצון מלפניך אלודי שחולכני לשלום ותצעדיני לשלום ותסמבני לשלום (א) ותצילני כל אייב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי (א) ותתנני לחן לה ולחמים בעיניך ובעיני כל רואי (א) באי שומע תפלה אמר אביי מיעו לישחה

מה אתם הייתם עונים לשאלה זו? (מה הכוונה תפילת קבע?)

הסבירו במילים שלכם את תשובתו של ר' יעקב בר אידי בשמו של רבי אושעיא:

הסבירו במילים שלכם את תשובתם של רבה ורב יוסף:

הסבירו במילים שלכם את תשובתם של האחים אביי ור' חנינא בניו של אבין:

"ר' אליעזר אומר: "העושה תפלתו קבע וכו' (אין תפילתו תחנונים)".
 מאי (מה פירוש) קבע?

א"ר (אמר ר') יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא: "כל שתפלתו דומה עליו כמשוי".
 ורבנן אמרי (אמרו): "כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים".

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו (שאמרו שניהם): "כל שאינו יכול לחדש בה דבר".

א"ר (אמר ר') זירא: "אנא יכולנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרידנא (אני יכול לחדש בכל תפילה, אך אני חושש שמא אתבלבל)".

אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו (שאמרו שניהם): "כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה".

דא"ר (כמו שאמר) חייא בר אבא א"ר (אמר ר') יוחנן: "מצוה להתפלל עם דמדומי חמה".
 וא"ר זירא: "מאי קראה (מה פירוש הפסוק) - "ייראוך עם שמש ולפני ירח דו דורים" (תהילים ע"ב) - (כלומר, שיש להתפלל כשהשמש זורחת ושוקעת)

לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה (למרות מה שאמרו חכמים, היו "מקללים" בארץ ישראל את מי שהיה מתפלל עם השקיעה)
 מאי טעמא? (מה הסיבה?)

דלמא מיטרפא ליה שעתא (שמא תשקע השמש והוא לא יספיק להתפלל).
 (מסכת ברכות, דף כ"ט ע"ב)

הסבירו במילים שלכם את תשובתם של חכמים (רבנן):

מה היא ההסתייגות של ר' זירא בעקבות תשובתם של רבה ורב יוסף?

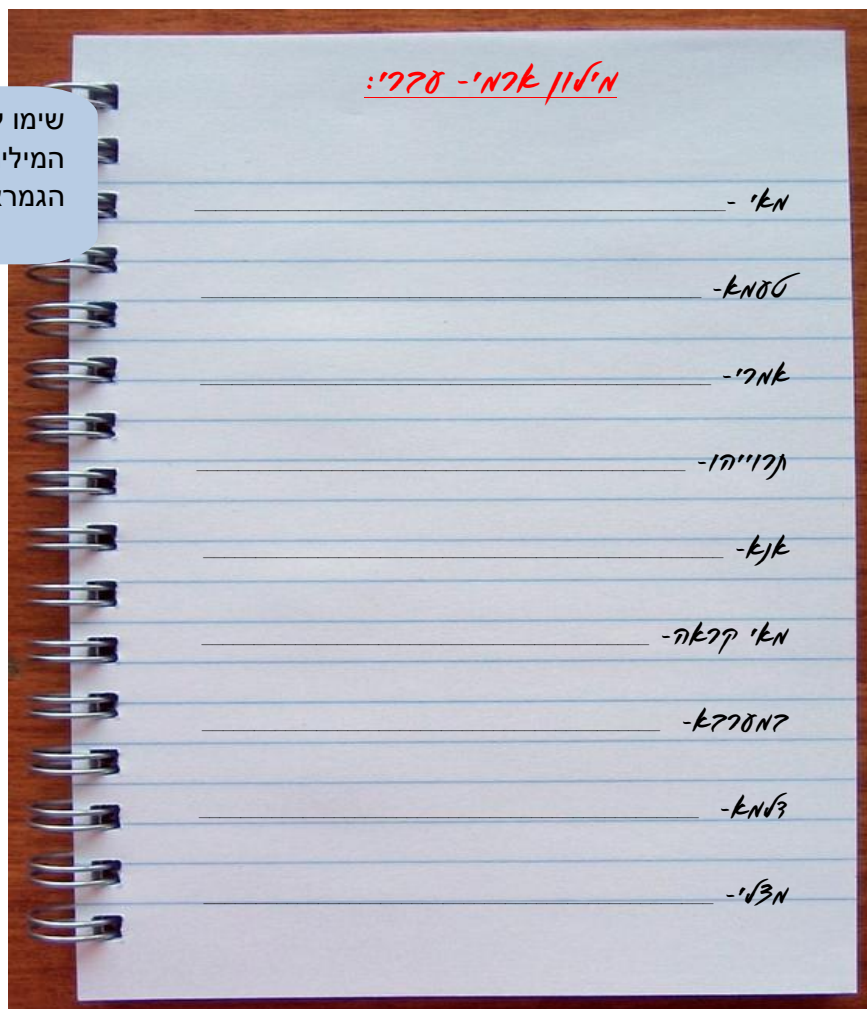
מדוע לדעתכם קבעו אותם חכמים להתפלל עם זריחת ושקיעת החמה?

הקיפו את ההסבר למושג "תפילת קבע" שאתם מסכימים איתו ביותר. !

כתבו את הפירוש של המילים הבאות, ואם יש מילים נוספות שאינכם מבינים, כתבו גם אותם וחפשו מה פירושם.

שימו לב! כל הפירושים של המילים מתחבאים בתוך דברי הגמרא שבעמוד הקודם...

חפשו באינטרנט מידע אודות אחד מן החכמים המוזכרים בדף הגמרא שלמדנו. סכמו במחברת אודות אותו חכם, תוך התייחסות לנקודות הבאות: "סיפור חייו" – בקצרה (שימו דגש האם חי בארץ ישראל או בבבל). סיפור או מדרש שמספר על אותו חכם, או אימרה כלשהי שלו, שניתן ללמוד מהם על האפי שלו ועל הערכים החשובים בעיניו.

* מומלץ להשתמש באתר:
"אינציקלופדיה יהודית דעת"
עבור מידע אודות חכמי התלמוד.

ר' אליעזר מביע את זעתו במשנה ואומר: "העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים".

כלומר, הבעיה של התפילה הקבועה, של זמנים ונוסח קבוע לתפילה היא שבכך מאבדת התפילה מהרגש שלה, מהתחנונים האישיים והכנים של כל אדם ואדם.

עמדה זו של ר' אליעזר משקפת את התחושה שמלווה רבים מאיתנו, כמו שכתבה טל במכתב לאותיות. והנה, אנו מוצאים עדות בתלמוד הירושלמי שגם חכמים הוטרדו מאותה בעיה. ואף להם היה קשה לעמוד ולהתפלל בכוונה וברגש כאשר התפילה חזרה על עצמה בכל יום ויום.

הסוגיה עוסקת בשאלה אם אדם לא כיוון בתפילתו האם חוזר להתפלל. והנה האמוראים מגלים את האמת שהם לא פעם מצאו עצמם מהרהרים בענינים אחרים בזמן תפילתם.

וכך מספר ר' חייא הגדול "כל ימי לא התכוונתי אלא פעם אחת רציתי להתכוון והרהרתי בלבי ואמרתי מי שנכנס לפני מלך מקדים אותו נושא משרה בכירה או ראש הגולה".

שמואל אמר: אני סופר אפרוחים (בזמן התפילה).

רבי בון בר חייא אמר: אני מונה את שורות אבני הבנין.

אמר ר' מתניה: אני מחזיק טובה לראשי שכאשר מגיע למודים הוא (=ראשי) כורע מעצמו.

(על פי תרגומו ופירושו של יהושפט הראל)

"אמר ר' חייא: "רובא אנא מן יומי לא כוונתי אלא חד זמן בעי מכוונה והרהרתי בלבי ואמרתי מאן עליל קומי מלכא קדמי ארקבסה אי ריש גלותא".

שמואל אמר: "אנא מנית אפרוחיא".

רבי בון בר חייא אמר: "אנא מנית דימוסיא".

אמר ר' מתניה: אנא מחזק טיבו לראשי דכד הוה מטי מודים הוא כרע מגרמיה".

(מסכת ברכות, פרק ב' הלכה ד')

שלוש-עשרה אפרוחים... ארבע-
עשרה... חמש-עשרה... שש-
עשרה... שבע-עשרה...

חשבו, כיצד ניתן לפתור את הבעיה שיוצרת התפילה הקבועה?
מה אנו יכולים לעשות כדי שהתפילה לא תהיה לא תהיה חסרת "תחנונים"?

כתבו לפחות שלוש הצעות:

- א.
- ב.
- ג.
- ד.

אחד הפתרונות שיכולים להכניס רגש לתפילה הוא לחדש בתפילה שלנו בכל יום.
כפי שהציעו חכמים אחרים בתלמוד הירושלמי, בעקבות אותו משפט שאמר ר' אליעזר במשנה:

"ר' אלעזר אומר: העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים".
 ר' אבהו בשם ר' אלעזר: ובלבד שלא יהא כקורא באיגרת.
 ר' אחא בשם ר' יוסי: צריך לחדש בה בכל יום.
 [...]
 ר' אלעזר היה מתפלל תפילה חדשה בכל יום.
 ר' אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום.
 ר' יוסי ציידניא בשם ר' יוחנן: לפני תפילתו הוא אומר: "ה'
 שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך".
 לאחר תפילתו הוא אומר: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי
 לפניך ה' צורי וגואלי".
 [...]
 ר' יוחנן: וולואי (הלוואי) שיתפלל אדם כל היום".
 (ירושלמי, ברכות, ד', ד')

- האם יש תוספות אישיות של חכמים לתפילה שאתם מכירים מתפילת שמונה-עשרה שאנו מתפללים?
 הקיפו בקטע מהתלמוד הירושלמי את החידושים שהוסיפו חכמים לתפילתם,
 שגם אנו אומרים כיום בתפילת הקבועה שלנו.

תפילה קבע- זמן קבוע, נוסח קבוע- למה ומדוע?!

למרות הקושי, וההתמודדות האל-פשוטה עם התפילה הקבועה,
חשבו מה הייתם כוונתם ושאיפתם של חכמים כאשר קבעו את תפילת הקבע?
חשבו מה היתרון של תפילה בנוסח קבוע ובזמן קבוע,
על פני התפילה "הספונטנית" (- שנובעת מהתחושות והרגשות שלנו בלבד)?
(אתם יכולים להעזר בקטעים המובאים בעמודים הבאים)

רב-שיח

כתבו את דבריכם כנאום, אותו תוכלו לשאת בפני הכיתה: !

קראו את הקטעים המובאים בעמוד זה ובעמוד הבא אחריו,

וצבעו את הקטע שעונה על השאלות שהוצגו בדרך הטובה ביותר לדעתכם.

מאז חורבן הבית הוטל על התפילה להיות גם ממלאת המקום של עבודת הקורבנות הציבורית. ההתכנסות הקהילתית למקדש המעט ועבודת ה' כקהילה חייבה אפוא קביעת זמנים קבועים (שהרי לא ניתן להתכנס כשאינן יודעים את הזמן) ועוד יותר מכך - נוסח קבוע, שכן לא ניתן להתפלל בציבור אם אין הציבור כולו אומר את אותו נוסח. משעה שמשימה זו הוטלה על התפילה היא עמעמה את התפילה האישית העוטפת את דמות האדם כולו, ואת הקשר האינטימי המיוחד שבין אדם לאלוהיו.

(הרב יובל שרלו)

"התפילה היהודית עומדת בניגוד מוחלט לתפיסה ההמונית של "תפילה". לא השתפכות מבפנים, לא ביטוי למה שהלב רוחש כבר - לכך אנו קוראים "תחינה", "שיח" וכדומה. אלא - החדרת הלב באותה אמת הניתנת ונקנית לו מהחיוץ.

אין תפילה אלא "עבודה שבלב". אין מתפלל, אלא עובד על תקנת עצמו, להעלות את לבו למקום פסגת הכרת האמת והחפץ בעבודת ה'.

אמור מעתה: לא באו תפילות הקבע אלא לעורר את הלב ולהחיות בקרבו את אותם ערכי הנצח שעודם צריכים חיזוק ושמירה מעולה".

(רש"ר הירש, פירוש התורה, בראשית פרק כ', פסוק ז')

"...כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן.

ותהיה תפילת אלו העלגים תפלה שלימה

כתפלת בעלי הלשון הצחה ומפני ענין זה תיקנו

כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל

כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג."

(רמב"ם, משנה תורה, הלכות תפילה, פרק א', הלכה ו')

חשוב לציין שקביעותה של התפילה אינה רק ויתור מכורח המציאות שלאחר החורבן, אלא ערך רוחני בסיסי העומד בפני עצמו. כנגד אמירתו של רבי אליעזר הגדול "העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים" ניתן גם לומר ש"העושה תפילתו תחנונים אין תפילתו קבע" – היכולת להתמסר ולהתמיד לא רק כאשר "מתחשק" או נוח הינה יסוד חשוב בעבודת ה'. בתלמוד מובא תפיסה ש"תפילות כנגד תמידין תקנום" (ברכות כו ע"ב). מקור חשיבותו ועוצמתו של קרבן התמיד נובע, כנרמז בשמו, מהיותו "תמיד". לכן, לשיטת רבן גמליאל, תמידיותן של התפילות שניתקנו כנגד הקורבנות היא חלק מעצם הגדרתן הבסיסית.

(הרב יעקב נגן, נשמת המשנה)

- האם הדעה שכתבתם בעמוד 49 דומה לאחת הדעות שראיתם בעומדים 50-51?

כתבו איזו מהדעות שכנע אתכם ביותר, והסבירו מדוע. !

לסיכום - אז למה תפילה מחסידור?

ראינו אם כן מספר גישות המסבירות מדוע חשוב להתפלל בכל זאת מתוך סידור התפילה.

הרב יובל שרלו הסביר על החשיבות של התפילה כגורם מאחד בין חלקי העם. התפילה המשותפת, התפילה הקבועה ולא התפילה האישית של האדם היא זו שמחברת בין היחיד לכלל. האמירה המשותפת של טקסט אחד לכולם, בשעה קבועה של היום יצרה בעיקר בתקופת הגלות וגם בימינו אחדות בין חלקי העם השונים. והמיוחד באחדות זו היא - שגם אם הם נמצאים במרחק רב איש מרעהו, הם עדיין מאוחדים בזכות התפילה המשותפת שלהם.

בנוסף לכך יש לומר שהתפילה לא רק מחברת את האדם לקהילה שלו או לעם שלו בהווה, אלא היא מחברת אותו לשרשרת הדורות. כאשר אנו אומרים את אותם התפילות שנשמעו בבתי הכנסיות מזה כמעט אלפי שנה, אנו מתחברים לזהות היהודית שלו בקשר בל ינתק. לא רק מתוך לימוד והיכרות, אלא מתוך הפנמה של המצוקות והתקוות, המחשבות והרגשות שליוו את עם ישראל במשך כל כך הרבה שנים.

על פי הרמב"ם לתפילה יש גם ערך שוויוני. לא לכל אדם פשוט לעמוד ולהתפלל באופן משמעותי תפילה מהלב. בין אם זה נובע מחוסר השליטה שלו בשפה העברית, כפי שמתאר זאת הרמב"ם, ובין אם זה מכל סיבה אחרת. והתפילה הקבועה יוצרת שוויון בין כל האנשים הרוצים להתפלל, בכך שכולם אומרים את אותה הדבר.

הרב יעקב הוסיף על כך שאם נחכה תמיד ש"המוזה" תתפוס אותנו, שבאמת יתעורר בנו הרגש לתפילה יכול להיות שנמצא את עצמנו לא מתפללים כלל, למרות שהיינו רוצים להתפלל.

והרש"ר הירש הוסיף על כך ואמר, שיכול להיות שגם אם נתפלל בכל יום, אך התפילה שלנו תהיה מהלב, יכול להיות שערכים רבים, ודברים חשובים ביותר בכלל ישכחו מלבנו. ותפקידה של התפילה, במידה רבה היא דווקא לעורר בנו רגש מסוים, או הבנה בדבר חשיבותו של רעיון כלשהו, ולא רק לתת ביטוי לרגשות והמחשבות שכבר נמצאים בקרבנו.

על כל אלו יש להוסיף את התשובה שהיא לכאורה הפשוטה והטבעית ביותר, כי זו היא המסורת שלנו. ככה עשו אבותינו וכך נעשה גם אנחנו. "נעשה ונשמע" - נמשיך ונקיים את מסורת אבותינו, תוך שאנו מקשיבים ושומעים גם את רחשי לבנו.

”לעשות את התורות תפילות”

(ר' נחמן מברסלב)

כדי שהתפילה שלען תראה אחרת, ותהיה משמעותית יותר אנחנו לא יכולים רק להציע הצעות, להעלות רעיונות ולחשוב מחשבות. אנחנו חייבים למצוא את הדרך להפוך את המילים למעשים.

אנחנו צריכים לקחת מכל מה שלמדע כאן את הרעיונות החשובים והמועילים לען ביותר, בכל הקשור לתפילה, ולהפוך את אותם רעיונות והצעות לחלק ממשי מהתפילה שלען ביום יום.

שכן, אם כל הרעיונות היפים שעולים כאן ישארו רק בן דפי החוברות, אך לא יגיעו אל התפילה שלען, הרי שהחמצנו את המטרה המרכזית ביותר בלימוד.

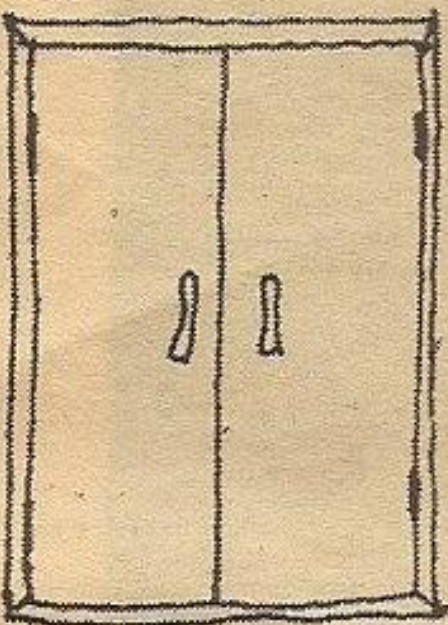
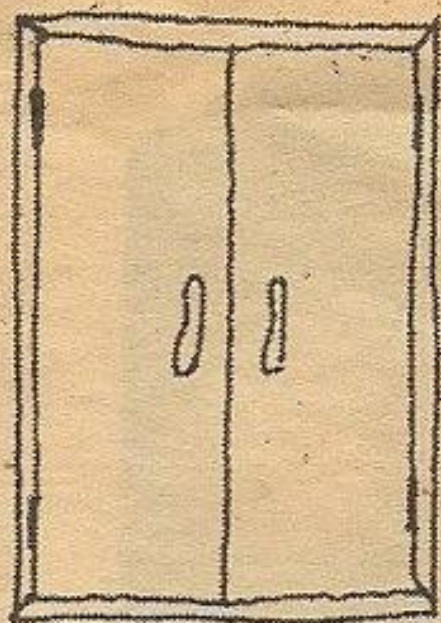
השאיפה היא שהלימוד יוביל אותנו לתפילה טובה יותר, בעל משמעות וכוחה אישית עמוקה יותר מזה שיש לען כיום.

לכן, חזרו לראשית החוברת ודפדפו בין העמודים וחשבו מה אתם יכולים לאמץ לתפילה שלכם.

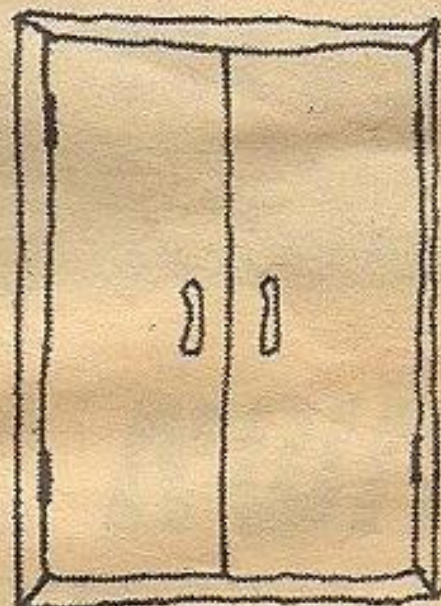
כתבו לעצמכם בפתקים שלפניכם, מספר הצעות, רעיונות, או אפילו קטעי תפילה, שהייתם רוצים, כבר ממחר להקניס או לשנות בתפילת הקבוע שלכם.

~ בהצלחה! ~

יְהוּדִים טוֹבִים

יְהוּדִים טוֹבִים

שְׁאֲנִי בְּכָל־לֹא מִפִּיר

מִמְקוֹמוֹת רְחוּקִים

וְגַם פִּה מִהָעִיר

הֵייתִי רוֹצֶה שְׂיִדְעוּ כוֹלִם

שֵׁשׁ יוֹתֵר מִדֶּרֶךְ אַחַת בְּעוֹלָם

לְהִיּוֹת יְהוּדִי

וְהַדֶּרֶךְ הַזֹּאת הִיא שְׁלִי